

MUHABBAT HAMIDOVA

SEHRGAR BOLA

Hikoyalar, ertaklar va qissa

**«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH
TAHRIRIYATI TOSHKENT - 2011**

M E H R

Sardor Tuzel qishlog'ida yashaydi. Qishloq etagidan Chirchiq daryosi oqib o'tadi. Shundanmi, qishloq juda go'zal. Serhosil bog'larga boy. Sardor bahor chog'larida gulga burkangan olmazor, shaflozor, olxo'rizorlarda yugurib o'ynaydi, to'yib-to'yib daraxtlarning gullaridan hidlaydi. Do'stlarini chamandek gulga burkangan o'rik tagida suratga oladi. Qiyot bo'ylaridan dasta-dasta chuchmomalar teradi. Keyin, qishlog'imiz bahori qanday go'zal-a. Shuning uchun ham uni yaxshi ko'raman-da, deb o'ylaydi.

Yozda esa o'rtoqlari bilan jarlikda sigir-qo'ylarini boqadi, daryoda maza qilib cho'miladi. Tepaga chiqib, nurlarini yig'ib olib, qip-qizil koptokdek osmonda osilib qolgan quyoshning botishini qop-qora ko'zlarini katta-katta ochganicha sehrlanib tomosha qiladi. Oftobimiz juda ham chiroyli-a, — deb o'ylaydi.

Kuzda qishloq bundan-da go'zallashib ketadi. Olmazor, behizor bog'lar g'arq pishgan mevalarning hidiga to'lib, kishiga orom bag'ishlaydi. Hosil ko'pligidan yerga larzon-larzon egilgan shoxlar orasidan qirg'ovulmi, bedanami potirlab osmonga ko'tariladi. Dalalarda yeryong'oq, bodring, sabzi, kartoshkalar pishadi. Yashik-yashik olmalar, behilar shaharlik do'stlarga jo'natiladi. Sardor, uning do'stlari daraxtlarda qolib ketgan mevalarni qidirib topishadi. Kartoshka xazanak qilishadi. Tuproqni titib, berkinib qolgan kartoshkani topish, oh, qanday maza! Bolalar shudgor o'rtasiga jo'xori, karam ildizlarini, sho'ra, qo'ytikanlarning qurigan novdalarini to'plab, olov yoqishadi. Uning qo'rida kartoshka pishirishadi. Qo'llari kuyib-kuyib kartoshka yeyishadi.

Daryo bo'ylaridagi tut, terak, suvtollarning yaproqlari sariq-qizg'ish rang oladi. Suvning tiniqligidan daryo tubidagi baliqlar, katta toshlar shundoq ko'rinib turadi. Sardor kechgacha baliq quvadi. Quruq qo'li bilan ham sirpanchiq zog'ora baliqlarni ushlab oladi.

Qishda hammayoq qor bilan qoplanadi. Siz ana shu paytda Tuzel bog'larini tomosha qiling. Oppoq qordan libos kiygan daraxtlar xuddi kelinchaklarga o'xshaydi. Kelinchakdek nozik egilib, ona yerga salom beradi.

Ariqlardagi yupqa muz ostida oqayotgan suvning tovushi xuddi qo'shiqdek yoqimli chuldiraydi. Issiq kiyinib olgan bolalar «Qoraqosh» tepaga chiqib yaxmalak uchishadi, chanalarga o'tirib olib, chuvillagancha pastga enishadi. Yuragi zavqqa to'lgan Sardor yana o'ylaydi, qishlog'imizning qishi buncha chiroyli, yoqimli-a! Shuning uchun ham qishlog'imizni yaxshi ko'raman-da.

J A Z O

Sardor yozgi ta'tilini ko'proq daryo bo'yida o'tkazadi. Bu yerda shaharliklar ham dam olishadi. Ular har xil. Birovlari tinchgina kelib, miriqib hordiq chiqarsa, ba'zi birovlar, aksincha, mashinadan tushar- tushmas, ko'm-ko'k maysalarni ezib-yanchib, ustiga sholcha tashlaydi, gurkirab o'sib turgan suvtollarning shox-shabbalarini sindirib, chayla yasaydi. Yeb-ichib bo'lishgach, qolgan-qutgan narsalarini daiyoga irg'i tishadi.

Sardor ana shunaqalarni yomon ko'radi. Jussasi kichkinaligini ko'rib xo'rsinadi. Qorinboy amakilarga kuchi yetmasligi alam qiladi. Lekin ular ketishi bilan «mehmon»lar oyog'i ostida ezilgan giyohlarni silab- siypab turg'azadi, yoqimsiz hid chiqarib yotgan shisha, konserva qutilarini axlatxonaga olib borib tashlaydi. «Mehmon»lar buloq «ko'zi»ga tiqib kelgan toshlarni surib qo'yadi.

— Katta bo'lsam ularning bittasini ham daryomizga keltirmayman, — deydi Rasul o'rtog'iga.

— E, ular sendan so'rab o'tirisharkanmi, daryo hammaniki.

— Ularniki emas, ularniki bo'lganda joni achirdi. Ana qara, mashinalarini, hatto yig'ma soyabonlarini ham qanchalik avaylashadi...

— Qo'y-e, nima endi daryoga, daraxtga ham achinib yig'lamoqchimisani. Unday bo'lsa, daryoni uyingga olib ketaqol.

— Nima qilaman uyimga olib ketib. Daryo shu yerdan oqaversin, oqqanda ham top-toza bo'lib, to'lib oqsin. Ana, yana kelishyapti, — xo'rsindi Sardor.

— O'ho', toza oliftalar-ku, tag'in biror narsa deb o'tirma, — ogohlantirdi Rasul.

Mashina sharsharadan ikki yuz-uch yuz qadam narida to'xtadi-da, ichidan ikkita yigit bilan ikkita qiz tushdi. Yigitlar dam olishga joy axtarib ketishdi. Qizlar sharsharaga yaqinlashishdi.

— Ujas kakoy, shamolini qara, tushib ketsang tamom, — dedi ulardan biri, — suvning ko'm-ko'kligini-chi, kak v kino, — u shunday deb qo'lidagi apelsin sharbatidan bo'shagan qutichani suvga irg'itdi.

— E, bu yerda bolalar cho'miladi, nega narsa otasiz? — jahli chiqdi Sardorning.

— O, pardon, men sen cho'milasanmi debman, — dedi qiz Sardorga endi e'tibor berib.

— Dil, mamulyangni gapi esingdan chiqdimi, nima qilasan dikarlar bilan obshatsa qilib, — sherigini bilagidan tortdi ikkinchi qiz.

— Devushki, poshli, otdixbop zo'r mestichka nashli, — dedi hovliqib yetib kelgan yigitlardan biri, qizlarni qo'ltiqlab, — Otash joy hozirlayapti.

— Yaxshiyam kelib qolding, bu yerning sheflari bor ekan, qo'rqib ketuvdik, — dedi birinchi qiz masxaraomuz qilib.

— Kim, mana bu patsanlarmi, ular o'zimizniki.

Bir og'iz aytsam, qo'llarida baliq tutib, sizlarga sho'rva qilib berishadi, to'g'rimi? — yigit yurishdan to'xtadi.— O`, quloq, namuncha tikilasan, yoki xonimlarim yoqib qoldimi. Endi bu yerdan duxingni o'chirlaring. Meni bilasanlar-a? — yigit xaholaganicha qizlarni yetaklab jarlikka tushib ketdi.

Sardor nima qilishini bilmay turgandi, Rasul chaqirib qoldi:

— Yur, qiyotda cho'milib turamiz...

Bolalar kunning tafti ancha qaytgach, sigirlarini soyadan olib, o'tloqqa yoyishdi. Shu choq jarlik tomondan chiqayotgan tutunni ko'rib qolishdi.

— Aytmadimmi, boyagilar biror joyga o't qo'yvorishdi shekilli, — yugurdi Sardor. Rasul unga ergashdi. Ular yetib borganda, jar qirg'og'idagi keksa tut daraxti, unga chirmashib, ko'm-ko'k bo'lib o'sib yotgan maymunjon butalari ham gurillab yonardi. Manzara dahshatli edi. Bolalar nima qilishga hayron bo'lib turgandi, butalar orasidan koptokdek olov chiyillab otilib chiqdi, uning ketidan uch-to'rtta tipratikan yugirgilab kelardi. Sardor darhol futbolkasini yechib «olov» ustiga otdi-da, tutib oldi. U ona tipratikan ekan.

Olovni bir amallab o'chirib qarashsa, sho'rlikning bel tomonidagi tikanlari kuyib, qip-qizil go'shti chiqib qolibdi. Tipratikanning ko'zlaridan milt-milt yosh oqardi. Shu choq yetib kelgan boshqa bolalar bilan birgalashib olovni o'chirishdi. Atrofdan qo'rquvdan qayerga borishini bilmay turgan tipratkanlarni tutib olishdi.

— Endi bularni nima qilamiz, uylariyam yonib ketdi, onasi kasal, — dedi Rasul.

— Uyga olib ketaman, dadam davolab qo'yadilar,— dedi Sardor.

— Shaharliklar, tutga benzin sepib yoqishdi, — dedi Akmal.

— Sen qarab turaverdingmi? — jahli chiqdi Sardorning.

— Nima qila olardim, ular kap-katta yigitlar bo'lsa.

— Essiz, hammamiz birgalashib haydavorsak bo'larkan-da. Tipratikanlar ham, tut ham ularni qarg'aydi, mana ko'rasan, hali dabdalalari chiqadi, — bilag'onlik qildi O'tkir.

— Akmal bu yoqqa yur, — Sardor Akmalga nimadir deb pichirladi...

Yarim kechada Sardorlarning darvozasi taqilladi. Ravshan aka darvozani ochdi. Ko'chada uchastka noziri Nosir aka, yana ikki yigit turardi.

— Bevaqt kelganim uchun uzr, o'g'lingiz uyda- mi? — so'radi Nosir aka.

— Hozir uxladi. Ikkalamiz tipratikanlarga uycha qurdik. Yomon kuyibdi bechora, jarohatini davoladik. Tinchlikmi? — hayratlandi Ravshan aka.

— Mana bu yigitlar shaharga qaytishlari kerak edi...

— Dada kim kelibdi? — Sardor darvozaga yaqinlashdi-yu «tanishlariga» ko'zi tushib, qovog'ini uygancha to'xtab qoldi.

— Sardor, bu akalaringni taniyanmi? — so'radi uchastka noziri.

— Taniyman, — istamaygina javob qildi Sardor. — Ular haliyam shu yerdami?

— Mashinaning nomerini sen yechib oldingmi?

— Nega o'zlari tutni yoqishadi?

— Buning uchun ular jazolarini olishdi. Lekin sen ham noto'g'ri qilgansan, bizga xabar berish o'rniga...

— Ketolmay qiynalishsin dedim-da, ularga kuchim yetmagandan keyin...

— Seni tushunaman, — Sardorning yelkasiga qo'lini qo'ydi mayor.

Shu payt tikillagan tovushdan hamma ichkariga mo'raladi, qorni bint bilan o'ralgan tipratikan va bolalari chiroq yorug'ida qo'ng'izchalarni quvlab, chopqillab yurardi.

— Tuzalib qolishsa uylariga olib borib qo'yamiz, — dedi Sardor. Keyin «Hozir olib chiqaman», deganicha ichkariga yugurdi.

O'RTOQ TOPIB OLDI

Munisa bog'chani bitirdi. Endi yoz bo'yi uyda o'ynaydi. Sentabrdan esa 1-sinfga boradi. Biroq uch kun o'tmayoq u bog'chani sog'indi. Chunki yolg'iz qolib uyda zerildb ketdi. Qo'shnisi Hilola bog'chaga ketadi. Munisani opasi oyisi bilan do'konda ishlayapti, muzqaymoq sotyapti. Munisa oyisi, adasi, opasini ishga kuzatib qo'ygach, birpas qo'g'irchoq o'ynaydi. Birpas televizor ko'radi. Hadeb multfilm ko'rish ham unga yoqmaydi. Kitob o'qishni esa hali bilmaydi. Harflami tanisa ham bir-biriga qo'shib o'qishga qiynaladi. Bugun kun judayam isib ketdi. Munisa hovlida ochilib yotgan gullariga chelakchasi suv quydi. Katakxonadagi tovuqlaiga ham suv bermoqchi bo'lib eshigini ochgan edi, bezovtalanib u yoqdan-bu yoqqa yurayotgan chipor tovuq birdan o'zini tashqariga urdi. Cho'chib ketgan Munisa yiqilib tushdi. Chelagidagi suv to'kilib ketdi. Munisa yig'lagisi kelsa ham hech kim yo'qligi uchun yig'lamadi, darrov o'rnidan turib, katak eshigini berkitdi. Ko'ylagining loy joyini ariqchadagi suvda chaydi. Keyin esiga chipor tovuq tushib, hovlidan qidira boshladi. Biroq, gilos daraxtining tagida ham, anjir tagida ham, pomidor paykalida ham ko'rinmadi.

— Voy, ko'chaga chiqib ketgan bo'lsa, adashib qoladi-ku! Keyin oyimga nima deyman!

Munisa oyisining, ko'chaga chiqmasdan uyda o'tir, degan gapini ham unutib, yugurib tashqariga chiqdi. Gulhayrilar chaman ochilib yotgan bog'chani shoshmay, diqqat bilan kuzatdi. Tovug'i ko'rinmadi. Bunday

qarasa, qo'shnisining eshigi ochiq. Hoynaxoy, o'sha yoqqa kirgan bo'lsa kerak, deb o'ylab Munisa ichkariga mo'raladi. Darvoza ro'parasidagi o'rik daraxti soyasida Izzat mashinachasini o'ynab o'tiribdi. Tez-tez burnini tortib qo'yadi-yu, boshini ko'tarmaydi.

— Izzat, — chaqirdi Munisa.

Izzat boshini ko'tardi, Munisani ko'rib jilmaydi.

— Izzat, tovug'imizni ko'rmadingmi?

— Qanaqa tovuq? — hayron bo'ldi Izzat.

— Chipor tovuq.

— Chipor degani nima o'zi?

— Ola-bula degani.

— Ola-bula nima degani? — yana so'radi Izzat.

— E, qanaqa g'alchasan. Tovuuq degani.

— Tovuuq g'alcha bo'ladimi?

— Tovuuq g'alchamas, sen g'alchasan?

— Men Izzatman-ku opa, g'alcha kim? — Izzat tuproq qo'llarini shortisiga artib, o'rnidan turdi. — Sizga tovuq kerakmi, Chipormi? Bizda chipor yo'q, lekin tovuq bor. Ana olavering, — Izzat Munisani qo'lidan ushlab, hovli etagidagi tovuqxonaga boshladi.— Bizda-chi, jo'ja bor, beshta. Ular Sariq tovuqning bolasi. Yuring, ko'rsataman. Munisa unga ergashdi. Katakda kattakon sariq tovuq, chip-chip chirqillab yonida yurgan jo'jalariga nimalarnidir titib berayotgan ekan. Bolalarni ko'rdi-yu, darrov hurpaydi, jo'jalari chopqillab kelib uning pinjiga yashirinib olishdi.

— Tovug'ing qizg'anchiq ekan,— dedi Munisa,— men jo'jalarini ko'rmoqchidim.

— Birpas berkinib tursak, bolalari yana chiqadi,— dedi Izzat.

— E, tovug'imni topishim kerak. Izzat, oying qanilar? Nega bog'chaga bormading?

— Men bog'chaga bormayman, bog'chaga oyisi ishga ketadiganlar boradi. Men uyda o'ynayveraman.

— Ja, uyda o'ynash mazaykan-da senga, bog'cha yaxshi-ku.

— Bog'cha qanaqa bo'ladi?

— Bog'chada bolalar ko'p bo'ladi. Bog'chapa ertak aytadi.

Izzat birpas o'ylanib qoldi, keyin ayyorona iljaydi. — Munis opa, siz bog'chapa bo'la qoling.

— Iya, qanday qilib? — hayron bo'ldi Munisa. Shu payt, bir tovoq sut ko'tarib Shahlo kennoyi kirib keldi:

— Munisa, sen shu yerdamidig, adang qidirib yubribdi-ku.

— Men tovug'imizni yo'qotib qo'ydim, — dedi Munisa shoshib chiqib ketarkan.

— Opa, ketmang, — yig'lagancha ergashdi Izzat,— men bilan o'ynang. Oyi, ayting, Munisa ketmasin.

— Yig'lama, Izzat, opangni adasi chaqirdi. Sen sutingni ichib olgin, keyin ularnikiga chiqamiz. — O'g'lini bag'riga bosdi oyisi.

— Opamga tovuq beramizmi? — ovuna qoldi u.

— Tovug'i topiladi.

— Yuring, opamnikiga chiqamiz.

Shu choq qo'lida rangli qalam, flamaster ko'targan Munisa bilan dadasi kirib keldi.

— Shahloxon, maylimi, Munisa tushgacha shu yerda turib tursa, tushdan keyin onasi kelib qoladi.

— Mayli, mayli, men Munisani o'ynataman, unga o'rtoq bo'laman, — dedi Izzat oyisidan awal, — yuring, sizga mashinamni beraman, — kattalar kulib yuborishdi.

Shunday qilib Munisa yoz bo'yi Izzatga o'rtoq bo'ldi. Shahlo kennoyi Munisa bilan Izzatga rasm chizishni, 100 gacha sanashni, kitob o'qishni o'rgatdi.

1-sentabr kuni maktabga otlangan Munisaga Izzat bir dasta gul sovg'a qildi.

Darvoqe, ularni o'rtoq qilib qo'ygan Chipor tovuq o'shanda yo'qolmagan ekan. U hech kimga ko'rsatmay to'plagan tuxumlarini o'n to'qqiz kun bosib yotib, yettita jo'ja ochib chiqdi. Jo'jalarining biri juda chiroyli, ola-bula.. Munisa uni sal katta bo'lsa Izzatga sovg'a qilmoqchi.

G'OLIBLIK «SIRI»

Bundan to'rt oy burun birov menga «sen yugurish bo'yicha maktab, tuman chempioni bo'lasan», desa o'lay agar bu ham odatdagi kalakalardan biri, deb xafa bo'lgan bo'lardim. Axir oltmish kilogramm vaznli yettinchi sinf o'quvchisi qanday qilib sanoqli sekunlarda yuz metr lab masofani bosib o'tsin! Lekin shunday bo'ldi, balki mo'jizadir? Maktabdoshlarim ham aftimga go'yo qadimda yo'qolib ketgan dinozavrga duch kelganday, ajablanib qarashyapti.

Rost-da, yaqindagina o'zlari «semizqurt», «bo'g'irsoq», «bochka» deb ko'z ochirmaydigan bechora baqaloq bir bola chempion bo'lib o'tirsa-ya, tag'in nimadan, yugurishdan! Oyog'ini zo'rg'a ko'tarib bosardi-ku, yoki chol ibn Hattobga duch keldimikan, deb o'ylashayotgandir. Ammo ular bir narsaga — mening ancha xipcha tortib qolganimga e'tibor berishmayapti. Aslida esa hamma gap ana shunda — ortiqcha «yuk»dan xalos bo'lganimda.

Namuncha gapni cho'zding, maqsadga o't, deysizmi? Hozir hammasini bir boshdan gapirib beraman. Faqat bir shartim bor, «qo'rqqoq», deb kulmaysiz.

Shirinlikni juda yaxshi ko'raman. Qovunga-ku suyagim yo'q. Dadam qovun pishib, polizda qoladigan bo'lganlaridan buyon menga maza bo'lib qoldi. Nega deganda, har oqshom dadamga ovqat olib boraman-u polizdagi eng katta, eng shirin qovunni tanlab, uzib chiqaman. Gohida dadam bilan, gohida bir o'zim maza qilib pok-pokiza tushiraman. Biram shirin, biram shirin, o'nta pirojniyga bir tilimini almashging kelmaydi. Ana shu qovunlarni ko'zim qiymay, ta'tilda oromgohga borishdan ham voz kechganman. Oyim buni tushunmasdan koyiganlari koyigan:

— Ta'tilda ozarsan, desam aksiga olib, kundan kunga semirib ketyapsan. Qovunni kamroq yesang-chi, Nafsiddin, bunaqada shirinlik seni xomsemiz qilib qo'yadi. Dadang uydan ovqatlanib ketaveradilar.

Men go'yo oyimning gapiga tushunmaganday talmovsirayman, — mayli, dadam uyda yotaversinlar, qovunlarni o'zim qo'riqlayman.

— Hu, masxarabozliging qursin, ikkinchi velosiped minsang ko'rasan, faqat yayov yurasan. Dadangni oldiga ham yayov borasan, — oyim endi qo'llariga kaltak olib quvmoqchi edilar, buvijonim jonimga oro kirdi:

— Bolamni hadeb semiz, deb o'ksitavermang. Nevaraginam quyib qo'yganday buvasining o'zi. Rahmatlik cholim otga minsa otning beli qayishib ketardi. Yana bir marta Sharifjonni semizligini yuziga solsangiz, xafa qilaman.

— Shunaqa deysiz-u, do'xtirlarning aytishicha, ortiqcha semizlik kasallik bo'larmish, shundan xavotirlanaman, — dedilar oyim shaxdlaridan tushib.

Buvimning gapidan taltayib turgandim, bu gapdan keyin qo'rqib qoldim. Fikr-u yodim ozish bo'lib qoldi. Ovqat yeyishdan voz kechdim, ishonsangiz, arang tushgacha chidadim. Keyin ichaklarim chunonam tataladiki, qanday qilib bir yarim tovoq mastavani ichib qo'yganimni bilmay qoldim.

Yo'q, ozish qo'limdan kelmas ekan, endi nima qilaman. Semirib ketaversam, semiraversam... borib- borib sharga o'xshab qolsam. Keyin «paq» etib yorilib ketsam-a. Ana unda buvijonim bilan oyijonim rosa yig'lashadi. Bolalar ham «baribir yorilib o'larkan», bechorani bekorga «baqaloq» deb xafa qilgan ekanmiz», deb afsuslanishadi. Singlim Gulnor bo'lsa «jon akajon, endi sirayam sizni «Nafsiddin», demayman tirilaqoling», — deb yalinib yig'laydi. Men esa tirilmayman. Velosipedimni, amakimning o'g'li Olim asta minib chiqib ketadi... Ana shu yeriga kelganda saphib o'rnimdan turdim. Berib bo'pman, «temir toychoq»ni. Yaxshisi o'lmasligim kerak, mayli yorilmayman... ahdim qat'iy edi.

Kimdandir yayov yurgan odam semirmaydi, degan gapni eshitgandim. Besh chaqirim yerga oyim aytganlaridek, yayov ovqat tashiganim bo'lsin. Polizga boradigan katta yo'lning ikki atrofi tutzor. Qorong'ida barglarning shitirlashi, ariqdagi suvning jildirashi ham qandaydir qo'rqinchli tuyuladi. O'zim eshitgan ajinalar haqidagi mish-mishlarni eslab qo'rquvdanmi, ha-yajondanmi terlab-pishib ketyapman. To'xtab dam olgim keladi-yu, iloji yo'q. Shu choq... yerdan chiqdimi, osmondan tushdimi bir it paydo bo'lib, vovullaganicha tiraqaylatib quvib qoldi-yu... Hozirgina oyog'imni zo'ig'a

bosayotgan odam chunonam yugurdimki, it tugul quyon ham yetolmasdi shu topda. Qattiq qo'rqqanimdan chaylaga yetib kelib ham gir aylanib yuguraveribman, qani endi to'xtay olsam. Dadam dupur-dupurdan chayladan chiqibdilar-u, mening girillab yugurayotganimdan hayron bo'lganlaricha qotib turibdilar.

Nihoyat tilim kalimaga kelib, — it quvlayapti, it, — dedim o'pkam uzilguday bo'lib.

— It quvgan bo'lsa yo'lda qolgandir, to'xtasangchi, jinni, — dadam qo'limdan ushlab to'xtatdilar. Keyin muzday suv olib yuzimga sepib yubordilar. Bir seskanib, o'zimga keldim. — O'tir-e, it quvgan soqov, deganlari sen bo'libsan, rangingni qara. It quvsa qochaveradimi, tayoq-payoq olib urmaysanmi, yo o'tirib olmaysanmi. Kallani ishlatish kerak-da, bolam. Yaxshiyam quyuq ovqat ekan, bo'lmasa et-betingga to'kilib, kuygan bo'larding. — Shu kuni dadam saralab qo'ygan qovunga qarashga hafsala bo'lmadi, hansirab turganda qovun o'tadimi.

— Ertaga kelmay qo'yaqol, o'zim shu yerda sho'rva solib qo'yaman, — dedilar dadam meni kuzatib qo'yarkanlar.

Bu gap jon-jonimdan o'tib ketdi. Shunchalik qo'rqqoq, deb o'yladilarmi dadam meni. Hali men bu itni... uni nima qilishni o'ylayverib, ozmoqchi bo'lganim ham esimdan chiqdi.

Qani bugun g'iring deb ko'rsin-chi, kallasiga mana shu tosh bilan tushiraman, — deb o'yladim qo'limdagi handalakdek keladigan toshni chamalab ko'rarkanman. Manzilga yaqinlashganim sari yuragim dukillab urib, tizzalarimgacha qaltiraydi. Kecha qattiq yugurganimdan boldirlarim haliyam sirqiraydi.

— Vov! Bu ovoz menga ogohlantiruvchi signal bo'ldi. Shartta orqamga burilib itni mo'ljallasdan toshni otdimu oyog'imni qo'lga oldim. Huv nariga borib qarasam, it «tosh»ni hidlab-hidlab tortqilayapti. Meni esidan ham chiqarib qo'ydi. Hovliqib qo'limga qarasam, tosh deb o'ng qo'limdagi tovoqni otgan ekanman. Yig'lavoray dedim. Alam bilan itning tugunni ochib, oshni yamlamay yutayotganini «tomoşa» qilib turishdan boshqa ilojim yo'q

edi. It tovoqni bo'shatgach, xotirjam orqasiga qaytdi. Men ham polizga bormay, zing'illaganimcha uyga qaytdim.

Endi it bilan olishishga qat'iy kirishdim. Qora tolning yo'g'on novdasidan qirqib, o'zimga «qurol» tayyorlab qo'ydim. Agar chiqmasa, chaqirib bo'lsa ham uraman. Bir qo'limda tugun, bir qo'limda yalang'och novda. Odamning yuragi sezadi, deganlaricha bor. Bo'lmasa bu gal u hurmadi, tovushsiz shuvullab keldi. Epchillik bilan orqamga burilib naq beliga tushirdim. «Vang!» Men ishimdan xursand bo'lib yana tushirib qolish uchun unga qaradim, qaradim-u qotib qoldim. Itning ko'zlari g'azabdan xuddi cho'g'dek yonardi. Birdan Baskirvillning itiga o'xshab sakrab qolsa bo'ladimi, qochib qol, Sharif, joning borida, — o'ziyam uchib ketdimov, hayronman buncha kuchni qayerdan oldim ekan, o'sha paytda. Qoyilmisiz, shunday itga yetkazmay ketdim-a. Orqamga qarayman, dedim-u o'zimni to'xtatolmay, ariqqa yiqildim. Ust-boshimning ho'lligi, qo'limning bo'shligidan dadam hamma gapni tushundilar, keyin astagina, tuzuk o'g'lim, harholda yuraging bor ekan, shu gavdanggaki, itdan tez yuguryapsanmi, barakalla... Yana ikki marta it quvsa, shamolni ham yetkazmaydigan bo'lib ketarkansan, — dedilar.

Bugungi ishimdan xursand uyga qaytsam (qizig'i shundaki, qaytishimda harom o'lgur it ko'rinmaydi) buvim meni kutib o'tirgan ekanlar.

— Sharifjon o'g'lim, qani bunday o'tirchi. Nega kundan kunga kasalga o'xshab oriqlab ketyapsan. Singling «akam kechqurun cho'miladi», deydi. Shu rostmi? Qayoqdan o'ylab topding bu bema'ni odatni. Necha marta aytdim, osmonga yulduz chiqqandan keyin suvga tushib bo'lmaydi. Qara, mana tuppa-tuzuk bolqonday bola eding, endi bo'lsa bo'yning olmaning savag'idek bo'lib qolibdi.

— Rostdan ozdimmi, buvijon, ure! — buvimning yuzlaridan «cho'lp» etib o'pib, suyunganimcha ichkariga yugurdim. Oynadan haqiqatdan ham ancha xipcha, (buvim aytganchalik juda cho'pday bo'lmasa-da), yigitcha qarab turardi. Ichimda meni shuncha qo'rqitgan itdan xursand bo'lib ketdim.

Keyin yugurmadingmi deysizmi? Yugurdim-da. It oshning mazasiga tushunib qolgan ekanmi, har kuni yo'limni poylayveradi. Shu tariqa u quvishdan, men qochishdan (kechirasiz, yugurishdan demoqchiydim)

charchamadik. Bu yugurishlar endi menga awalgiday azob emas, balki rohat bo'lib tuyulardi. Shuning uchunmi, it butunlay qorasini ko'rsatmay qo'yganidan keyin ham yugurishni tark etmadim. Marra o'sha — awallari it kutib turadigan qo'shtutdan chaylagacha bo'lgan salkam bir yarim chaqirimcha masofa...

Qisqasi, sentabrda maktabga baland bo'yli, qirq sakkiz kilogramm vaznli Sharif Rahimov bo'lib kirib bordim. Bu yog'i esa sizga ma'lum.

LAYLAKLAR

Sardor o'rtoqlari bilan rosa chana uchdi. Qorni ochganidagina uyi esiga tushdi. Chanasini o'rtog'i O'tkirma qoldirib, uyga qaytdi. Sardor quloqchisini bog'ichlarini yechib, ko'tardi. Peshonasi terlab ketibdi. Qo'lqopi bilan artdi. Shu payt orqasidan kimdir kelayotganday tuyuldi.

Asta orqasiga qayrildi. Qarasa, undan ikki-uch qadam narida ikkita kattakon laylak xotijam yurib kelayapti. Orqaroqda kelayotgani ariq bo'yida to'xtab, uzun tumshug'ini jildirab oqayotgan suvga tiqdi. Sherigini to'xtab qolganini ko'rgan katta laylak ham orqasiga qaytdi. Tumshug'ini ikki marta takillatdi. O'rtog'ini chaqiryapti. Sho'rlik shunday katta qush sayrashni bilmas ekan-da, o'yladi Sardor ular harakatini hayrat bilan kuzatarkan. Katta laylak tez-tez yurib ariqqa tushdi. Zum o'tmay balchiq suvda yotgan ko'm-ko'k baqani oyog'idan ko'tardi. Qorga tashladi. Sherigi yetib keldi-yu so'rab ham o'tirmay, liqqa yutdi qo'ydi. Uning chaqqonligi Sardorga yoqib ketdi. Borib boshini silamoqchi bo'ldi. Ammo to'g'risi cho'chidi. Sherigidan cho'chidi. Tag'in uzun oyoqlari bilan tepib yuborsa-ya, deb o'yladi-da, yo'lga ravon bo'ldi.

Bir vaqt qayrilib qarasa, orqasida yana o'sha laylaklar.

— E, senlarga nima kerak, nega orqamdan kelyap-sanlar. Qush bo'lsangiz uchi-i-ib keting, — dedi u qushlarga qo'llarini paxsa qilib.

Bunga javoban katta laylak tumshug'ini bir-ikki qoiga tiqib nimalardir demoqchi bo'ldi. — Aldama, qorning och emas. Hozir o'zim ko'rdim. Sep-semiz baqani yeb oldilaring.

Sardorni bu gapiga orqadagi Laylak tumshug'ini takillatdi.

— Ha aytgancha, u baqani senga berdiku-a, lekin men nima qilay, uyimizda baqa yo'q, — xo'rsindi Sardor.

Sardor uyga kirgach, darvozani yopmoqchi bo'ldi. Qarasa, Laylaklar ostonada unga mo'ltirab turibdi. — Ha mayli kiringlar. — Darvozani ochdi-da o'zi uyga kirib ketdi.

— Qayoqda yuribsan o'g'lim, shu sovuqda. Qorning ham ochib ketgandir? — koyidi oyisi.

— Oyijon, meni emas, laylaklarimning qorni ochibdi, — Sardor darvozadan hovliga ko'z tashladi.

2-829

17

— Laylaklar, qanaqa laylaklar? — hayratlandi oyisi, shoshib-pishib deraza yoniga kelar ekan.

— Voy, rostdan ham-a, qayerdan topding bularni. Qishda tugul yozda ham bu yerda laylaklarni topib bo'lmasdi-ku?

— Fermadagi baland chinorga bu yil laylaklar uya qurgandi. O'shalar bo'lsa kerak. Lekin uchishmayapti, xuddi odamga o'xshab yurib kelishdi. Haydasam ham ketishmadi. Hovlimizgacha kirib kelishaverdi. Oyi, uni boqamizmi?

— Laylak boqqanlarni eshitmaganman. Ularni qayerda saqlaymiz. Hammayoq qor bo'lsa.

— Anavi sut iladigan chambaragimiz bor-ku, o'shanga xas-xashak solamiz. Tepasini dadam to'sib beradilar.

— O, hammasini hal qilding-qo'yding, nima bilan boqamiz? — hayron bo'ldi oyisi.

— Baqa yeyisharkan. Ferma hovlisidagi hovuzda baqalar rosa ko'p. Akam ikkalamiz tutib kelamiz.

— Qara, tovuqxona tomonga o'tib ketishdi. — Oyisi shoshib tashqariga chiqdi. Sardor oyisiga ergashdi.

— Anavi pakanarog'i, makiyoni bo'lsa kerak. Kasalmi, deyman junjikibroq turibdi.

Sardor yugurib borib pakana laylakni ushladi. Unga katta laylak qarshilik qildi. Sardor laylakning qanotini asta ko'tardi. Qanoti ostidagi yaradan qon oqib turardi.

— Oyi, qarang!

Salima opa yugurib keldi.

— Sho'rlikni biron nima tishlagan shekilli. Shuning uchun ucholmagan, Juftining esa uni tashlab ketishga ko'ngli bo'lmagan. Bor, ichkaridan zelyonkani olib chiq. Sardor uyga chopqillab kirib, dorilar solingan qutini ko'tarib chiqdi. Salima opa yara joyga zelyonka surdi. Keyin qanotni tushirib, asta siladi. Katta laylak jimgina qarab turaverdi.

— Tovug'ingni donidan olib chiq-chi...

Kechqurun ishdan qaytgach Ravshan aka laylaklaiga uya yasadi. Endi Sardor chana uchishni, qorbo'ron o'ynashni ham unutdi. Doniyor akasi bilan eski chelakda har kuni to'rt-beshta baqa tutib kelardi. Ikki haftacha vaqt o'tgach, katta laylak sherigini uyda qoldirib, qayerlargadir uchib borib u-bu tutib keladigan bo'ldi. Bahorga kelib, pakana laylakning yarasi tuzaldi. U ham uchadigan bo'ldi. Xursand bo'lgan laylaklar Sardorlar tomi ustidan uzoq-uzoq aylanib uchadigan bo'lishdi. Laylaklar uchayotganda oyoqlarini yig'ishtirib olar ekan. Kunlar isib, dov-daraxtlar qiyg'os gulga kirganda, laylaklar uchib ketdi-yu qaytib kelmadi. Sardor ularni rosa kutdi.

— Xafa bo'lma, o'g'lim, laylaklar uzoqqa ketish- magan. Ular shu atrofda yurishibdi. Men shunga ham xursandman. Bizning bolaligimizda qishlog'imizda chumchug'-u chug'urchuqdan boshqa qush qolmagandi. Nega desang, samolyotdan g'o'zalarga dori purkaldirdi. Bu dori tabiatni, suv-u havoni zaharlar ekan. Sho'rlik turnalar ham qishlog'imiz tepasidan juda balandlab uchardi. Biz ularning faqat ovozini eshitardik.

— Oyi, bahorda-chi, daryo bo'yidagi o'tloqzoiga juda ko'p turnalar qo'nganini ko'rdim. Ularning oyog'i ham laylaklarnikidaqa uzun-uzun ekan.

— E, sen turnalar deysan bilasanmi, anavi Yusuf otaning polizida, bug'doyzorda qirg'ovullar semirib ketganidan, zo'rg'a uchib yurishibdi, — suhbatga qo'shildi Doniyor.

— Biz qirg'ovul qizil ekan. Quyruq'i uzun ekan,— deb ertakda o'qiganmiz, o'zini ko'rmaganmiz. Tabiat tozalangani uchun bu qushlar ham qaytib kelibdi- da, — suyunib ketdi Salima opa.

— To'qaydagi ko'lda bo'lsa yowoyi o'rdak, g'ozlar gala-gala bo'lib suzib yuribdi. Odamlardan qo'rqmay ham qo'yishgan...

— Bu yaxshida, bolam, qushlar bilan odamlar do'st bo'lsa, yurtimizga baraka kiradi, — o'g'lining boshini mehr bilan siladi Salima opa.

— Oyi, Sardor, qaranglar, osmonga qaranglar, laylaklar, — qichqirib yubordi Doniyor.

Shu choq laylaklar mohir parashyutchilardek oyoqlarini asta cho'zib yerga qo'nishdi.

— Voy, oyi, bu o'sha bizni laylaklar-ku! — hayajonlandi Sardor.

— Anavi ikkita mittivoy esa ularning bolalari! — jilmaydi Salima opa, — ko'rdingmi, laylaklar seni unutishmabdi, senga rahmat aytgani, bolalarini sen bilan tanishtirgani olib kelishibdi.

Oyisi rost aytibdi. Laylaklar to'g'ri uning yoniga yurib kelishdi. Tumshuqlarini yerga tirashdi. Keyin tak- tak deyishdi.

— E, laylakvoy, menga oltin tarvuz urug'ini olib keldingmi? — so'radi Doniyor.

— Jinnimisan, nega unaqa deysan, laylaklar xafa bo'ladi, — dedi Sardor akasiga.

— Ularni qishlog'imizga qaytishganining o'zi katta davlat, bolam. Nega desang Laylak bor yurtda tinchlik bo'ladi, xotijamlik bo'ladi, tabiati toza bo'ladi, — dedi oyisi.

Laylaklar to'g'ri, deganday uzun tumshuqlarini baravariga silkitishdi. Keyin xuddi jismoniy tarbiya o'qituvchisidan buyruq olgan o'quvchilardek baravariga orqaga o'girilishdi va baravariga ko'kka ko'tarilishdi. Ular tomni bir aylanishdi-yu daryo tomonga uchib ketishdi.

— Xayr, laylaklar, yana kelinglar, bundan ham ko'payib kelinglar, — qo'l silkitdi aka-uka ular ortidan.

VIJDON AZOBI

Erkin maktabdan keldi. Oyisi damlab ketgan choyni ichib bo'lgach, kundalik daftarini oldi-da, ertangi kun dars jadvalini ko'zdan kechirdi. Ertaga fizikadan yozma ish bor ekan. U kundaligini portfeliga qayta joyla- yotganda, sinfdoshi Karim kelib qoldi.

— Erkin, — dedi Karim, — fizikadan yozma ishga tayyorlanmaymizmi? Birgalikda masalalar yechardik. Qo'shni sinf bolalarining aytishicha, yozma ishda ancha murakkab masalalar tushganmish.

— Qo'ysang-chi, maktabdan o'zi hoziigina keldik- ku, miyam g'ovlab ketyapti. Undan ko'ra yur, ozgina o'ynaylik, — hovli chekkasida yotgan to'pga ishora qildi Erkin.

— To'p tepish qochmas, ikkinchi chorakda fizi- kadan bahoingni zo'rg'a «to'rt»ga chiqaruvding. Tabelda «uch» bahoing yo'qligi uchun anchagina maqtalgan eding. Bu yozma ish — chorakdagi bahoingni hal qiladi. Yana uyalib qolma.

— Muncha qayg'urasan, birorta boladan ko'chirib berarman. Yoki sen ko'chirishga bermaysanmi? Hozir o'ynab olish kerak. Hali-zamon ukalarim bog'chadan qaytib qolsa, ularga qarashga to'g'ri keladi.

Karim Erkinni dars tayyorlashga ko'ndirolmay, chiqib ketdi. Shu kuni Erkin kechgacha to'p tepdi. Uyga faqat oyisi chaqirgandan keyingina kirdi. Rosa o'ynab charchaganidan, televizor ko'rib o'tirib, uxlab qoldi.

Ertasiga ertalab kerakli daftar-kitoblarini portfeliga apil-tapil soldi-da, maktabiga jo'nadi. Maktab hovlisiga qadam qo'yishi bilan yozma ishdan cho'chiy boshladi. «Darsga kirmasammikin? Yo'q, kirmasam bo'lmaydi, maktabga kelganimni hamma ko'rdi. Balki oson savol tushar, juda bo'lmasa birortasidan ko'chirib olarman», degan fikrni xayolidan o'tkazdi.

Qo'ng'iroq chalindi. Sinfga o'qituvchi kirdi. U o'quvchilar bilan salomlashgach, odatdagidek ikki variantdagina masalalar bermay, har bir o'quvchiga alohida-alohida har xil masala sharti yozilgan biletlar tarqatdi. Erkinning birovdan ko'chirib berish rejasi barbod bo'ldi. U biletidagi birinchi masala shartini ko'rib, sevinib ketdi. Chunki, bu masalaga oid mavzuni Karim

bilan dars tayyorlagan kuni yaxshilab tushunib olgan, shunga o'xshash masalalarni yechishgandi. Birinchi masala osongina yechildi. Lekin ikkinchi masalani har qancha urinsa ham yecholmadi. Negaki, masala kechagi mavzuga taalluqli edi. Vaqt o'tib borar, o'quvchilar birin-ketin yozma ishlarini o'qituvchiga topshirishardi. Karim daftarini o'qituvchiga topshirarkan, Erkinga, bo'ldingmi, degandek qarab qo'ydi. Erkin bosh chayqadi. Shu topda uning Karimga shunday havasi keldiki...

Erkin ikkinchi masalani yecholmasligiga ko'zi etdi. «O'qituvchimizga daftarimni bersam, bitta masalani yechganimga «uch» baho qo'ysalar kerak. O'zi jurnalda ham bitta «uch» bahoim bor. Chorak yakunim Karim aytganidek «uch»ga tushib qoladi. Yaxshisi, daftarimni bermayman-da, keyin bir yaxshilab tayyorlanib, ba- hoimni «to'rt»ga chiqarib olaman», u daftarini sekin parta tagiga qo'ydi-da, yozma ishini topshirgan uch- to'rt bolaga qo'shilib sinfdan chiqdi.

Tanaffusda boshqa bolalarga o'xshab yayrab o'ynolmadi. Ko'ngli xira bo'laverdi. Keyingi dars tarix edi. Darsga qo'ng'iroq chalingach, sinfga yana fizika o'qituvchisi kirib keldi. Tarix o'qituvchisi kasal bo'lib qolgani uchun yana fizika bo'lishini aytdi.

Erkinning rangi quv o'chib, taxtaday qotib qoldi.

O'qituvchi bolalar topshirgan yozma ishlarni sanashga tushdi:

— Iye, bitta daftar kam-ku, kim yozma ishini topshirmadi?..

Erkin o'qituvchining qolgan gaplarini eshitmadi. Birdan quloqlari shang'illab, yuzi olov rangga kirdi. Uning xayolidan: «Tamom, endi «ikki» olaman, yana hammaning oldida sharmanda bo'laman. Karim bilan dars tayyorlasam, shu ahvolga tushmas edim», degan o'ylar o'tdi...

ERTAKLAR

SEHRGAR BOLA

Bor ekanda yo'q ekan, och ekanda to'q ekan, bo'ri bakovul ekan, tulki yasovul ekan, qarg'a qaqimchi ekan, chumchuq chaqimchi ekan. Agar xohlasangiz- chi, bolalar, men hozir sizlarga ana shu chaqimchi chumchuqdan eshitganim sehrgar bola haqidagi ertakni aytib beraman.

Sehrgar bolaning ismi Anvar ekan. Anvar bir kuni maktabdan qaytayotlsa shundoqqina yo'l chekkasida do'mboqqina kuchukcha yig'lab o'tirgan ekan. Anvar dunyodagi jamiki jonivorlarning tilini bilgani uchun kuchukcha bilan bemalol gaplashibdi.

— Kap-katta bo'lib qolibsana, nega yig'laysan?

Kuchukcha munchoqdek qop-qora ko'zlarini javdiratib unga qarab qo'yibdi-da, quloqlarini likillatib yana yig'iyaveribdi.

— E, og'ayni sen tozayam yig'loqi ekansana, men yig'loqilarni yomon ko'raman, — yo'lida davom etmoqchi bo'libdi Anvar.

Shunda kuchukcha birdan yig'idan to'xtab:

— Sen meni og'ayni, dedingmi. Agar yig'iyamasam men bilan o'rtoq bo'lasanmi? — deb so'rab qolibdi.

— Albatta, — debdi Anvar.

— Senga rostini aytsam, og'aynim yo'qligidan yig'layotgandim. Shavkat degan bola olis qishlog'imdan meni uyiga olib kelgandi. Oyisi «bu isqirtni qayerdan topib olding, darrov yo'qot», deb uyga qo'ymadi, — hiqillabdi kuchukcha.

— Bo'пти, kel o'rtoq bo'lamiz. Mening otim Anvar, — debdi u kuchukchaga rahmi kelib.

— Men kuchukchaman, — debdi kuchukcha ma'yusgina jilmayib.

— Kuchukchaligingni bilaman tentakvoy, oting nima?

— Menga hech kim ot qo'ymagan. Lekin men umbaloq oshishni, ikki oyoqda yurishni bilaman. Agar o'rgatsang, har qanaqa topshiriqni bajaraveraman, — debdi kuchukcha.

— Sening oting Munchoq bo'laqolsin, o'zing ham xuddi munchoqqa o'xshar ekansan, rozimisan?

— Roziman.

Anvar kuchukchani uyga olib kelibdi. Kuchukcha chindan ham juda zeharli ekan. Anvar unga in quribdi. Munchoq bo'lsa taxtalarni tashib beribdi. Munchoq o'zida yo'q xursand bo'lib, olti marta umbaloq oshibdi. Anvarning qiyqirib xursand bo'lganini ko'rib, ikki oyoqda turib, ta'zim qilibdi.

— Biz sen bilan ajoyib sirk programmasi tuzamiz, men akkardeon chalishni bilaman, — debdi Anvar.

Kuchukchaga bu gap ma'qul tushibdi.

Ertasiga Anvar kuchukchani topib olgan joyida mushukchaga duch kelibdi.

— Hoy bola, meni o'zing bilan olib ket, qornim judayam och. Shavkatning oyisi sutimni ham ichirmay haydavordi, — debdi u.

Anvar mushukchani Mosh deb atabdi.

— Munchoq qara, senga o'rtoq olib keldim, endi zerikmaysan, — debdi unga peshvoz chiqqan kuchuk- chasiga.

— Bobom ham, otam ham mushuk bilan hech qachon do'st bo'lishmagan. Mushuk bizning tengimiz emas, u bilan do'st bo'lmayman, — debdi Munchoq.— Shavkatning oyisi meni mana shu «yumshoq»qa kun bermaydi deb, haydab yuborgan.

— Munchoq, meni xafa qilyapsan. Agar Mosh bilan do'st bo'lib yashasanglar men sizlarga ko'tok sovg'a qilardim. Uni qanday o'ynashni ham o'rgatib qo'yardim, — debdi Anvar.

Mosh ko'tokni yaxshi ko'rarkan. Shuning uchun Munchoqqa yalinibdi.

— O, bilsang edi, ko'tok qanday ajoyib narsaligini. Oyog'i yo'q-ku, lekin to'pir-to'pir sakrayveradi, sak- rayveradi... — debdi Mosh.

— Bo'пти, ko'p o'rgatma, o'zim ham yaxshi bila- man. Ha, mayli, sen uchunmas, Anvar uchun o'rtoq bo'lsam bo'la qolay, — debdi Munchoq jimjilog'ini Moshga uzatarkan, — qilichmi to'qmoq, qirq yilgacha o'rtoq.

Ertasiga Anvar maktabdan kelsa Mosh bilan Munchoq voleybol o'ynayotganmish.

— Bizga futbol o'ynashni o'igatib qo'y, — iltimos qilibshibdi ular Anvardan.

— Futbol! Ikki kishi futbol o'ynab bo'larkanmi,— kulibdi Anvar.

— Anvar, men uydan chiqayotganimda Oppoq yig'lab qolgandi, Shavkatning onasi, har kuni qayerdan sabzi berasan, opchiqib tashla, deb o'g'lini urishayot- gandi, — debdi Mosh astagina. — Uni yo'lda uchrat- madingmi?

Anvarning yuragi «shig'» etibdi. Chunki, u boya yo'lda allakimning sekin-sekin gapirayotganini eshitgan ekanu, uncha e'tibor bermay o'tib ketgan ekan-da. Axir quyonlargina shunaqa sekin gapiradi-da, — deb o'ylabdi u. Anvar ariqchadan sakragan ekan hamki, allakim:

— Sekinroq-da, namuncha hovliqasan, sal qoldi- ku bosib olishingga, — debdi.

Anvar bunday qarasa toshbaqa.

— Iye, sen bu yerda nima qilib yuribsan, yoki hayvonot bog'idan qochdingmi?

— Qizilqumdan yo'lga tushganimga endigina olti oy bo'ldi-yu, darrov yetib borarkanman-da «Hayvonot bog'iga». Qo'shnilarim, tipratikan bilan yumronqoziq yetib boigan bo'lishi mumkin, o'sha sen aytgan boq- qa, — debdi Toshbaqa boshini sarak-sarak qilib, — o'zing bu eyrda nima qilib yuribsan?

— «Oppoq»ni qidirib yuribman.

— Quyunchani aytyapsanmi, turibdi huv bur- chakda qunishib, boyaqishning boshpanasi yo'qmish. Sabzi ekilgan polizni ko'rmadingmi? — deb so'radi. Sahroda sabzi o'sadimi? O'zi Orolning suvi kamayib, nafas olib bo'lmay qolganidan bu yoqlarga qochib kelyapmanu, dedim. Yur, men bilan, desam ko'nmedi.

— Toshbaqa xola, men hozir kelaman, ketib qolmang, — yelib ketdi Anvar. U «Oppoq»ni olib qaytganda, Toshbaqa xolasi hali o'rnidan qo'zg'alishga ham ulgurmagan ekan...

Shunday qilib Anvar «Munchoq», Mosh, Toshbaqa xola (Anvar unga «Ildam» deb ot qo'yibdi). «Oppoq», «Tolmas» — tipratikanlar ishtirokida ajoyib ansambl tuzibdi.

Ular futbol ham o'ynasharkan. Toshbaqa dar- vozabon ekan, tipratikan hakam bo'larkan. Jonivorlar Anvarning oyisiga uy yumushlarini bajarishda ham ko'maklashishar, o'zlariga zarur bo'lgan ovqatni tayyorlashar ekan. Bo'sh paytlarida kuchukcha akrobatik mashqlar bajarar, Mosh Anvar chalgan kuyga raqs tusharkan, toshbaqa bilan tipratikan yelkalarida yuk tashirkan. Anvar yashaydigan ko'chadagi kichkintoylar ham endi bu tomoshalarni

ko'rishga keladigan bo'- lishibdi, injiqliklarini tashlashibdi. Toshbaqa xola ularga qadim-qadim zamonlarda Qizilqumda yashnagan bog'- rog'lar bo'lganligi haqida ertaklar aytib berarkan. Anvar bolalarga ham jonivorlarning tillarini o'rgatib qo'ygan ekan-da. Endi hamma Anvarni sehrigar, deb atay boshlabdi. Kunlardan bir kun Anvarning yoniga bir bola kelibdi.

— Anvar, bu Shavkat, — deyishibdi Mosh, «Mun- choq», «Oppoq» baravariga, — u ham jonivorlarni yaxshi ko'radi-yu, uyda boqishning iloji yo'q. Oyisi ruxsat bermaydi.

— Uyingda boqmasang maktabda boq, — debdi Anvar Shavkatga. — O'rtoqlaring bilan «Jonli burchak» tashkil qil. O'sha yerda o'zing xohlagan jonivorni parvarishlashing, ular bilan do'stlashishing mumkin.

Keyin Shavkatning yig'layotganini ko'rib rahmi kelibdi. Chunki Mosh bilan Munchoq ham Shavkatga qo'shilib yig'layotgan ekan-da.

— Mayli, biz butun ansamblimiz bilan «Jonli burchakka» boramiz, — debdi Toshbaqa xola, — joni- tanim bolalar. U yerda faqat Anvar bilan emas, hamma maktab bolalari bilan do'stlashamiz. Ularni tabiat, hayvonot olami bilan tanishtirib boramiz.

— Rozimiz, rozimiz, — debdi boshqa jonivorlar.

Anvar awaliga biroz xafa bo'libdi-yu, biroq o'ylab ko'rib rozi bo'libdi.

Hozir Anvarning jonivorlari maktab o'quvchi- larining yaqin do'stlariga aylanishganmish. Ular katta tanaffusda bolalarga konsert berisharkan. Maktab tomorqasida bolalar bilan birga ishlashar ekan. «An- varning antiqa ansambli» nomini olgan bu truppadagi jonivorlarni bir vaqtlar xafa qilganidan Shavkatning onasi uyalib qolibdi. Jonivorlardan kechirim so'rabdi. Shavkatning dadasi «Oppoq» va uning bolalari uchun sabzi, beda ekib beribdi.

Agar zerikib qolsangiz, yoki yozgi ta'tilni quvnoq o'tkazmoqchi bo'lsangiz, o'ylanib o'tirmay Anvar- larning maktabiga kelavering, Antiqa ansambl sizga albatta konsert qo'yib beradi.

KIMGA MAZA?

Bor ekanda yo'q ekan, och ekanda to'q ekan, biz yashab turgan zamonda, Izzat mahalla tomonda Shuhrat degan bir bola yashar ekan. U tezda katta kishi bo'lib qolishni xohlarkan. Har kuni buvasiga bo'yini o'l- chatarkan.

— Kattalarga mazada, xohlaganlaricha muzqaymoq yeyishadi, xohlashsa arg'imchoq uchishadi, dars tayyorlayman deb, ovora bo'lishmaydi, o'qituvchilar ularni hecham urishmaydi, — degani degan ekan.

Men sizga aytib beradigan voqea yuz beradigan kuni ham Shuhrat xuddi shular haqida o'ylab kela- yotgan ekan. Qarshisidan nuroniy bir chol chiqib qolibdi.

Shuhrat odob bilan cholga salom berib, yo'l bo'shatibdi.

— Barakalla bo'tam, odobli bola ekansan. Men sening dilingdagini uqib oldim. Mana bo'taginam, mana shu olmani yesang, orzuingga yetasan, — debdi chol to'rvasidan naqsh olma olib Shuhratga uzatarkan.

Sevinib ketgan Shuhrat o'ylab o'tirmay olmani pok-pokiza tushiribdi. Nazarida vujudi og'irlashgandek bo'libdi. Shoshib bosh-oyog'iga qarabdi. O'sha-o'shamish.

Bir hazillashgandirlar-da, katta bo'lish oson bo'p- timi, deb o'ylabdi. Keyin yana yoiida davom etaveribdi. Yo'lda u do'stlari Shavkat bilan Rahmatga duch kelibdi. Ular muzqaymoqlarini ishtaha bilan yeb kelishayotgan ekan.

— Eh, nodon bolalar-a, tomoqlaring og'rib, angi- nalaring qo'zisa, o'zlaringga ham, bechora onalaringga ham jabr. Tasawur qilyapsanlarmi, darsdan qolsalaring sizning progulingiz hisobiga butun sinf davomatda orqada qoladi-ku! — debdi u afsus bilan bosh chayqab.

— Hozir muzqaymoqlaringdan yalatlaring, — dey- di deb, o'ylab kelayotgan Shavkat bilan Rahmat bu gapdan keyin xuddi buvilariga qaraganday unga ajablanib tikilishibdi. Shuhrat bo'lsa boshini chayqagancha keta- veribdi.

Bunday qarasa, uylar orasidagi maydonchada bolalar to'p tepishayotgan ekan. Bolalar Shuhratni ko'rib quvonib ketishibdi. Chunki Shuhrat ularning sardori ekan-da.

— Shuhrat, kel. Tezroq bo'lsang-chi, yutqizib qo'yayapmiz.

— Basharalaringga bir qaralaring, uloqchining otidan farqlaring qolmapti. Nima foyda ko'rasanlar shu koptokdan. Horib-charchab darsni ham qilmay uxlab qolasaniar. Senlardan Miijalol Qosimov chiqarmidi, Nodira xolani derazasini sindirganlarning qoladi, zum- rashalar. Buning ustiga hadeb dadalaring ustaga qayerdan pul topadi, — deпти Shuhrat bolalarning kuyib-pishib yugurayotganlaridan hayron bo'lib.

— Hozir hazilning vaqtimi, tush o'yinga, — deпти do'sti Jamshid hushtagini churillatib.

— Nima sen mening tengimmidingki hazillasha- man. Ishim boshimdan oshib yotibdi. Bozorga borishim, tomorqadagi ekinlarni sug'orishim kerak, qo'l qovush- tirib o'tirgan bilan o'z-o'zidan tirikchilik bo'lmaydi- ku, — Shuhrat bajarishi kerak bo'lgan ishlarni o'ylab, yuragi orqasiga tortib ketibdi..

— Nima sen dadangni o'rniga qoldingmi, axir bunaqa ishlar kattalarning ishi-ku, — debdi Adham.

— Ha-ha, kattalar, kattalar... — Shu chog' qizaloq, ariqchadan o'tolmay yiqilibdi.

— Voy qizgina-yey, ko'zingga qarasang bo'lmay- dimi. Nega kichkina bolani bir o'zini ko'chaga chiqa- rishadi-ya? Bu ota-onalar qayoqqa qarashadi o'zi, — Shuhrat qizaloqni o'rnidan turg'azib qo'yibdi. Ko'y- lagidagi changni qoqibdi.

— Anavi arg'imchoqda uchmoqchiydim, — debdi qizcha.

— Qattiq silkinsa yiqilib ketasan. Uchmasang bir yering kamayib qolmaydi. Shuncha uchib bizning shoximiz chiqmagan, — deb po'ng'illabdi Shuhrat. Qizcha o'zi kichik, lekin gaplari chollarnikiga o'xshagan bu «akasi» javdirab qarabdi-yu indamabdi.

Shuhrat uyga kelsa buvisi choy tayyorlayotgan ekan.

— Shuncha ham non olib kelasizlarmi, uvol-ku.

Isrof-garchilik ham evi bilan-da, — deya tanbeh beribdi u buvisiga.

Nabirasining ovozidan taajjublangan buvisining qo'lidan pichog'i tushib ketibdi. Shu kuni Shuhrat televizordan multfilm o'rniga «Munosabat», «Axborot» ko'rsatuvlarini berilib ko'ribdi. Dadasi bilan biiga gazeta o'qibdi.

Ertasiga ertalab oyisi Shuhratni «Hayvonot bog'iga» olib bormoqchi bo'libdi.

— Endi yosh bolamasman, hurmatli ona, menga jiddiy, jahonshumul vazifalar yuklang, — debdi u salmoq bilan.

— Nimaga sen katta odamlarga o'xshab qolding, tavba qildim. Koshki o'zingga yarashsa, Yortiquloqning o'zi-ya, — xafa bo'libdi buvisi. — Kelin, buningizni qarang, o'zi bir qarichu, olamni tashvishini yelkasiga ortvoldi-ya.

— Isitmasi bor shekill, kechadan buyon g'alati- roq, — debdi dadasi ham Shuhratning peshonasiga qo'lini qo'yib.

Shunda birdan tashqarida bolalarning quvnoq kulgisi, baqiriq-chaqirig'i, shodon qiyqirig'i yangrab qolibdi. Buvisi deraza yoniga xuddi yo'qotgan narsasini topgan odamdek yugurib kelibdi.

— Qanday yaxshi, beg'am, betashvish bular. — Ularga havasi kelibdi buvining.

Shuhratning ham bolalarga qarab turib, yuragi qaynab ketibdi. Birdan tashqariga chiqqisi, bolalar bilan uzoq-uzoqlarga ketgisi kelib qolibdi. Lekin ulg'ayib qolgan aqli «Bari be'manilik», — deya to'sqinlik qilibdi. Shuhrat yig'lab yuboribdi. Katta bo'lib kattalarga, bola bo'lib bolalarga o'xsholmagani unga alam qilibdi-da. O'z shoshqaloqligidan pushaymon bo'libdi. Shu chog' darparda o'z-o'zidan qimirlabdi. Keyin... keyin u yerda Shuhratga olma bergan chol paydo bo'libdi.

— Jon, buvajon, meni kechiring. Men shoshibman.

Hamma narsa o'z vaqtida bo'lgani yaxshi ekan. Mening bolaligimni qaytarib bering, — yalinibdi u cholga.

Choi ayyorona jilmaygancha Shuhratga yana xuddi kechagidek naqsh olma uzatibdi. Shuhrat cho'chib ketib, olmani olmabdi.

— Cho'chima, osh bo'lsin yeyaver, niyatingga yeta- san, — debdi chol, keyin ko'zdan yo'qolibdi.

Shuhrat ishonch bilan olmani yeb tugatibdi. Hatto urug'ini ham yeb qo'yibdi. Shunda u juda yengil tortibdi. Kulgisidan xona jaranglabdi.

— Buvijon, men hozir Shavkat bilan Rahmatni topib kelaman, — debdi-yu, to'pini qo'ltiqlab, ko'chaga yuguribdi.

O'YINCHOQLAR AJRAZLABDI

«Masxaraboz» o'yinchoq bexos turtkidan uyg'onib ketibdi. Sog' ko'zini katta ochib qarasa, ro'parasida birov turgan emish.

— Bu alvasti kirn bo'ldi, yarim kechada nima qilib yuribdi? — so'rabdi u uzilib ketay deb tuigan o'ng qo'lini chap qo'li bilan avaylab silarkan.

— Men alvasti emasman, qo'g'irchoq «Lola»- man,— shivirlabdi ikkinchi o'yinchoq.

— Voy-bo', senga nima qildi. Tanimay qolibman- ku. Chap oyog'ing qani? Axir uch kun burun ko'n»animda, soppa-sog', chiroyli qizcha eding-ku?! Bugun men seni alvasti kampir, deb o'ylabman, — «Masxaraboz» Lolaxonni kuldirmoqchi bo'libdi-yu, biroq ovozi g'amgin chiqibdi.

— Sizga qarab turib, mening ham rahmim kelyapti. Qanday xushchaqchaq bola edingiz-a... — xo'rsinibdi Lolaxon. — Shu ahvolga tushishimizga Iroda qiz aybdor. Birimizning sochimizdan tortqilasa, birimizning qo'limizni yulib oladi! Bunga chiday olmayman. — Lolaxon odamlardek piq-piq yig'lab yuboribdi.

— Yig'lama Lolaxon, yur yaxshisi bu yerdan qochib ketamiz. Yaxshi bolalarni izlab topamiz, — yo'l boshlabdi «Masxaraboz».

— Foydasi yo'q, ketmanglar, voy-voy belim, — degan ovoz eshiting uying qaysidir burchagidan.

O'yinchoqlar bir zum qo'rquvdan qotib qolishibdi. Keyin ovoz egasini tanib, o'zlariga kelishibdi.

— Jirafajon, qayerdasan, nega inqillayapsan? — baravariga pichirlashib so'rashibdi ular.

— Javon tagidaman, tezroq tortib olinglar, nafasim qaytib ketdi, uf...

Lolaxon darhol polga yotibdi-da, javonning tagida buklanib yotgan, peshonasi qashqa Jirafachani tortib olibdi.

— Namuncha bo'ying uzun, beso'naqaysan, deb kecha kechqurun shu zimistonga meni otib yubordi, Iroda qiz. Men ahmoq uni quvontiraman, deb kel- gandim. U tantiq qiz bo'lsa atigi bir marta qo'lga oldi- yu, darrov qulog'imdand ushlab aylantirgancha javon tagiga itqitdi, — hiqilladi Jirafacha.

— Voy bechora, axir bizning o'lkamizda mehmon bo'lsangu... Mehmonni ham shunday kutib olishadi- mi?— Jirafaning oyoqlarini mehribonlik bilan silab qo'yibdi Lolaxon (peshonasini silashga bo'yi yetmabdi).

— Yur biz bilan, yaxshi bolalar yoniga ketamiz, — debdi «Masxaraboz» Jirafaga.

— Biz tashlab ketganimiz bilan Irodaning dadasi yana boshqa o'yinchoq olib beraveradi. U bechoralar ham qiynalishsinmi keyin... — bu taklifga ko'nmabdi Jirafacha.

— Unda nima qil deysan, bu azoblarga chidab o'tiraveramizmi? — deyishibdi «Masxaraboz» bilan Lolaxon hayron bo'lib.

— Menda bir taklif bor, — deganicha deraza tokchasida turgan burni pachoq Buratino ular yoniga sakrab tushibdi. — Kallani ishlatish kerak. Hatto

yog'ochdan bo'lsa ham, — u shunday deb kallasiga urib qo'yibdi. — Hammamiz bir bo'lib qaqajon qizni jazolaymiz.

— Jazolaymiz, jazolaymiz, — sovitkich ostidan chiqib kelgan maymoq ayiqcha ham, kursi ustida mung'ayib turgan bir qulog'i yo'q quyuncha ham, qanoti qayrilgan Hakka ham Buratinoning gapini ma'qullashibdi. Ular maslahatlashib bir qarorga kelishibdi-da, joy-joylariga yotib, uyquga ketishibdi. Faqat Hakkagina tong otib qolgani uchun astagina derazadan chiqib, noma'lum tomonga uchib ketibdi.

Shu kuni ertalab Irodalarning uyida g'aroyib voqealar yuz beribdi. Yakshanba bo'lgani uchun Iroda bog'chaga bormabdi. Choyini ichib bo'lgach, o'yin-choqlarini o'ynamoqchi bo'libdi.

— Oyi, qo'g'irchog'imni topib bering, — debdi u oyoqlarini yerga tap-tap urib.

— Qutichani qara, turgandir, — debdi oyisi kir chayayotgan joyidan.

— Quticha bo'm-bo'sh, birorta ham o'yinchog'im ko'rinmayapti, — xarxasha qilibdi Iroda.

— Unda o'z xonangni qara, har yoqqa sochib tashlayvermagin, deb necha marta aytganman, senga,— debdi onasi.

Shu chog' Irodaning ko'zi radio yonida yuz tuban yotgan qo'g'irchog'iga tushib qolibdi. U yugurib borib qo'g'irchoqni olmoqchi bo'libdi. Lekin qo'g'irchoqqa qo'li yetmabdi. Qiziq, shundoq yonida turganmishu qo'li yetmashdi. U jahl bilan tepmoqchi bo'lgan ekan, oyog'i ham yetmabdi. Qo'rqib ketgan Iroda stul ustida turgan quyunchaga qo'l cho'zgan ekan, uni ham ololmabdi. Ilgarilari stul ustiga bemalol qo'li yetarkan, bugun bo'lsa... Juda g'alati-ya! Iroda hayron bo'lganicha ayiqchani o'ynamoqchi bo'lib, uni ham ololmabdi.

— Oyi, — yig'lab yuboribdi Iroda, — o'yinchoq- larimni olib bering, qochib ketishyapti.

Oyisi peshbandiga qo'llarini arta-arta uyga kirib kelibdi-da, ayiqchaga qo'l uzatibdi... Vo ajabo, maymoq ham undan yuz o'giribdi, ko'zlarida esa yosh qalqibdi. Birdan oyisi hamma gapni tushunibdi. Indamay chiqib ketibdi.

Shu kuni Iroda juda ham zerikibdi. Oyisidan gap eshitib olibdi.

Keyin dadasiga hamma gapni aytib beribdi.

— Xafa bo'lma qizalog'im, ertaga o'zim senga chiroyli o'yinchoqlar olib kelaman, — debdi dadasi qizining sochlarini silab.

Bu gaplarni eshitgan o'yinchoqlar xo'rsinib qo'- yishibdi.

Irodaning dadasi «Pinokkio» do'koniga kirib kelibdi. O'yinchoqlar bo'limida shunday chiroyli o'yinchoqlar bor ekan-ki... Sotuvchi opa ham juda xushmuomala ekan.

U Irodaning dadasi aytgan o'yinchoqlarni olib bermoqchi bo'lib qo'l uzatgan ekan, qo'li yetmabdi. Birdan uning yuzidagi kulgi yo'qolibdi. Qovog'ini solib olibdi-da, deпти:

— Tushunarli, siz o'yinchoqlarini qiynab, azob beradigan, tartibsiz qiz Irodaning dadasi ekansiz. O'yinchoqlar mamlakati undan yuz o'giribdi. O'yinchoqlar, injiq, serzarda bolalar bilan o'rtoq bo'l- maymiz, deyishyapti.

Bu gapni boshqa ota-onalar ham eshitishibdi. Ular Irodaning dadasiga g'alati qarab qo'yishibdi. Irodaning dadasi qip-qizarib ketibdi. Peshtaxta orqasida berkinib turgan Hakkaning Irodaning dadasiga juda rahmi kelib, uning ketidan uyga qarab uchibdi.

Iroda dadasini kutib o'tiigan ekan. Uning quruq kelganini ko'rib hayron bo'libdi.

— Qizim, sen ham, men ham xato qilibmiz. Bor, o'yinchoqlaringdan uzr so'ra. Yo'qsa, sen hech qachon o'yinchoqlar o'ynamaydigan bo'lasan, — debdi dadasi.

— Bog'chada hammi? — debdi Iroda qop-qora ko'zlarini katta-katta ochib.

— Bog'chada ham.

Iroda o'yinchoqlarsiz yashay olmasligini bilib, yugurib xonasiga kiribdi. U xona o'rtasida turib olib baland ovozda yalinibdi:

— O'yinchoqlarim, ho, ovunchoqlarim. Meni kechiringlar. Endi sirayam sizlami xafa qilmayman, sochib tashlamayman. Kechira qolinglar.

Qizining ortidan xonaga kiigan dadasi qo'g'irchoqqa qo'l uzatibdi — qo'li yetibdi.

— Ur-re, o'yinchoqlarim meni kechirishdi, — deb chapak chalibdi Iroda. Dadasi bo'lsa, barcha o'yinchoqlarni birma-bir terib, «kasal» yerlarini da- volabdi. Iroda dadasiga yordamlashibdi. Yotish oldidan esa barcha o'yinchoqlarim yig'ib, kattakon qutiga solib qo'yibdi. Keyin ular bilan xayrlashib, chiqib ketibdi.

Iroda ketgach, Hakka bir sakrab quti chetiga qo'nib olibdi-da o'yinchoq do'konida bo'lgan voqeani gapirib beribdi. Hamma Buratinoning topag'onligidan xursand bo'libdi. Keyin bir-birlariga mamnun ko'z qisishib qo'yishibdi-da, xotijam uyquga ketishibdi.

BERAHM RAHIM

Bor ekanda yo'q ekan, och ekanda to'q ekan, Chirchiq daryosining bo'yida xushhavoli, go'zal bog'li ajoyib bir qishloq bor ekan. Qish paytida issiq o'lkalarga uchib ketgan qushlar bahorgacha bu qishloqni sog'inib qolisharkan. Shuning uchun, iliq kunlar kelishi bilanoq chittak ham, qaldirg'och ham, laylak-u sinchalak ham birinchi bo'lib shu qishloqqa kelarkan.

Bu qishloq bolalari qanotli do'stlarni yaxshi ko'- rishar, daraxtlaiga erta bahordayoq chiroyli uychalar qurib qo'yisharkan.

Kunlardan bir kuni qishloqda Rahim degan bir bola paydo bo'lib qolibdi. Garchi uning ismi Rahim bo'lsa ham, o'zi berahm ekan. U qushlarga azob berar, polaponlarini oyog'iga ip boylab uchirar, inlaridagi donlarni to'kib tashlar ekan. Awaliga bolalar Rahimning bu ishi uchun koyishibdi. Keyinchalik esa negadir o'z holiga tashlab qo'yishibdi. Qushlar Rahimdan bezor bo'lishib, sevimli manzillarini tashlab ketib qolishibdi. Qishloq xuddi egasi yo'q uydek huvillab qolibdi. Faqat kechqurunlari qishloqqa biroz jon kirarkan: sigirlar mo'rarkan, itlar vovullarkan. Odamlarning ham kay-fiyatlari tushib, xomush tortib qolishibdi. Hatto kulgini unutib qo'yishibdi. Lekin nega bunday bo'layotganini sira tushunishmabdi.

Shunda birdan bog'lardagi daraxtlar quriy bosh- labdi, polizlarni esa qurt-qumursqa bosib ketibdi. Bog'bonlarning, dehqonlarning mehnati havoga uchibdi.

Biroq, hech kim bu ofatning sababini anglamas- mish...

Kutilmaganda boqqa qo'lida roгатka, maykasining bir yelkasi tirsagiga tushib qolgan, ko'zlari olazarak Rahim kelib qolibdi.

— Juda zerikib ketdim, kapalaklarni o'ldirish qiziq emas ekan. O'tay desam birorta qush yo'q, nahotki hammasini qirib bitirgan bo'lsam, — debdi u burnini tortib.

Shunda hamma birdan oyoqqa qalqibdi: «Qushlar! Axir qanotli do'stlarimiz qani? Ular qayoqqa ketib qolishdi. Nahotki shu mushtdek Rahim ulami quvib yuborgan bo'lsa. Nahotki biz shunchalik beparvo bo'lsak? O'z sodiq do'stlarimizni unutib yuboribmiz- ku!»

— Sen Rahimmas, berahm ekansan! — debdi kattayu kichik baravariga. Rahim bo'lsa hamon pinagini buzmay, tijjayib turganmish.

— Endi nima qildik, qushlarni qayerdan topa- miz? — so'rashibdi qishloq oqsoqolidan.

— Men qo'shni qishloqqa borib qushlar bilan gaplashib ko'raman, — debdi otaxon afsus bilan bosh chayqab.

— Hammamizning nomimizdan kechirim so'- rang, — deyishibdi odamlar.

— Mana bu berahmni ham olib boring. Qilmishi uchun o'zi uzr so'rasin, — odamlar shunday deb Rahimni ko'rsatishibdi va qo'lidan roгатkasini tortib olib, sindirib tashlashibdi. O'zini esa turtib-turtib yo'lga solishibdi. U taysallanib orqaga ketayotgan ekan, oppoq sochli, buvisi yo'lini to'sibdi.

— Bolajonim, bir sening qilmishingni deb butun qishloq azobga qoldi. Sen elning oldida gunohkorsan. Bu gunohni yuvishing, xalqing oldida o'zingni oqlab olishing kerak. Bordi-yu, bunday qilmasang, senga la'nat deyman-da, qishloqdan quvib chiqaraman.

Shunday mehribon buvijonining boshini uyatdan egilgani, yana jonajon qishlog'idan quvg'in bo'lishi mumkinligini o'ylab Rahimning badani muzlab ketibdi.

U, — o'zim, o'zim! — deganicha yugurib ketibdi. Rahim shamoldan ham tez yelibdi, hammayog'idan ter quyilib, nafas ololmay qolsa ham yuguraveribdi. U uyatdan, qilmishidan pushaymon bo'lganidan shunday

qilibdi. Rahim oxiri qushlar oshyon qurgan joyga kirib boribdi. Qushlarni ko'rib sevinib ketibdi. Shu chog' uni «doktor» laqabli qizilishton tanib qolibdi-yu, bor ovozi bilan qichqirib yuboribdi: «Azizlar, yashirininglar, tezroq qochinglar. Berahm bola bu yerga ham yetib kelibdi!»

Qushlar dahshatli ofat kelayotganday ola-tasir havoga ko'tarilibdi. Hatto polaponlarini ham olib qochishibdi.

To'satdan Qarqunoqning temirqanot bolasi yerga o'qdek qulabdi. Rahim qo'rquvdan titrab ketibdi. Yugurib borib unga do'ppisini tutibdi. Baxtni qarangki, qushcha to'g'ri do'ppiga kelib tushibdi. Qushcha qattiq qo'rqqanidan sulayib qolgan emish. Rahim ko'zlarida yosh bilan uni suv bo'yiga olib boribdi. Og'ziga suv tomizib, boshini silabdi. Bechora ona qarqunoq qo'rquvni ham unutib, ular atrofida gir-gir aylanaveribdi. Shu choq qarqunoqcha ko'zini ochib, sekin sayrab qo'yibdi. Ona qarqunoq Rahimning mehribonligidan hang-mang bo'lib uning yelkasiga qo'nib olganini ham sezmad. Pana-pastqam joylardan javdirab qarab turgan qushlar ham endi biroz dadillashib, bosh ko'tarishibdi.

— Qushlajon, men nodonni kechiringlar, men bilan qishlog'imizga qaytinglar. Bog'-u dalalarimiz, butun qishloq ahli sizlarning yo'lingizga intizor ko'z tikishyapti. Ular qiyin ahvolda, ularga yordam bering- lar, — yolvoribdi Rahim qushlarga.

Qushlar oqsoqoli Sassiqqopishak uzoq kengashdan keyin qishloqqa qaytishga rozilik beribdi.

Do'ppisidagi polaponni bag'riga bosgan Rahim pastda, qanotli do'stlar samoda o'z maskanlariga qay- tishibdi. Allaqachon inlar yasab qo'ygan xalq ularni xuddi Navro'zdagidek karnay-surnay bilan kutib olishibdi. Gullar qarsak chalishibdi. Qurt-qumursqalar yana yer ostiga yashirinishibdi. Bulbullar xonish qilibdi. Qishloq yana fayz-u tarovatga to'libdi.

SARDORNING XAKKA XOLASI

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, yaqin o'tgan za- monda Sardor ismli bola bo'lgan ekan. Sardor joni- vorlarni, qushlarni yaxshi ko'rar ekan. Shuning uchun ham ularning hovlisida musicha-yu chumchuq, sassiqpopishak-u

chug'urchuq, mayna, qaldirg'och, to'rg'ay, bedana, qizilishton va qirg'ovul bir-biri bilan inoq yashashar ekan. Sardor qushlarga in yasab, daraxt shoxlariga ilib qo'yar ekan. Qishda esa chumchuqlar, och qolmasin deb bo'gotlarga don, non ushoqlar separkan. Sardorlarning hovlisi etagida teraklar ko'p ekan. Qushlar bu yerni o'zlariga oshiyon qilib, unga «Mirzaterak mahallasi», deb nom berishgan ekan. «Mirzaterak» mahallasida qushlarning ishxonasi, oshxonasi, maktabi va bog'chasi joylashgan ekan. Eng baland terakning qir uchidagi inda Hakka xola yashar ekan. Hakka xola Sardor va uning qo'shnisi Diyorlarning hovlisida bo'layotgan voqealarni hammadan birinchi bo'lib ko'rar ekan. Keyin birpasda bu haqda barchani xabardor qilgan ekan. Shuning uchun uni xabarchi Hakka xola, deyishar ekan. Hakka xola hamma qushlar hatto odamlar tilida ham gapirishni bilar ekan. Qushlar uni «Polapon» bog'chasiga mudira qilib saylashibdi. Bu bog'chada jish qushchalar tarbiyalanar ekan. Hakka xola keksayib qolgani uchun mashg'ulot o'tayotib uxlab qolaverar ekan. Ana shu paytlarda bog'chada g'aroyib voqealar bo'lib turar ekan... Hakka xola ularni kula- kula qushlarning ota-onalari va Sardoiga so'zlab berar ekan...

«Polapon» bog'chamdagi tayyorlov guruhida Qorashaqshaq va Olachaqchaq degan aka-uka chug'urchuqlar bor. Voy, ular biram to'polonchi, biram to'polonchi. Polaponlarning dastidan birpasgina uxlab ololmayman. Chug'urchuq tushmagurlar uyquni shunaqangi yomon ko'rishadiki... Tunov kuni tushlik qilib bo'lishgandan keyin, polaponlarimni kara- votchalariga yotqizdim-u, o'zim ham jindaygina mizg'idim. Endi ko'zim ilingan ekan, tasir-tusurdan cho'chib, uyg'onib ketdim. Qattiq shamol turib, polaponlarimni yerga tushirib yuboryapti deb o'ylab, nafasim bo'g'zimga tiqilib, sayray olmay qoldim. Bir vaqt bunday qarasam, hech qanaqa shamol yo'q. Olachaqchaq bilan Qorashaqshaq bir-biri bilan tepkilashib, dumalashib yotibdi. Boshqa qushchalar ikki taraf bo'lib olib baqirib-chaqirishyapti. Hay-haylab oldilariga borgunimcha pastga yumalab ketishdi. Hayriyat yerga emas, teragimiz ostidagi tovuqxonaning tomiga tushishdi. G'izillab yetib bordim.

— Qorashaqshaq, sen akasan, janjalni bas qil, odamlar ko'rsa uyat bo'ladi, — baqiraman ovozim boricha, — Olachaqchaq, mushuk kelyapti, qoch!

Olachaqchaq bir marta mushukning changalidan zo'rg'a qutulgan. Gapimni eshitib akasining bo'ynini qo'yib yubordi.

Qorashaqshaq sakrab turib, ukasini bir tepib, bog'chamizga qarab uchdi. Biz ham unga ergashdik.

Xonaga kirdik. Hammayoqda qush patlari to'zib yotibdi. Changdan nafas olib bo'lmaydi. To'polonchilarni qanotlaridan ushlab, ko'zgu yoniga olib keldim: — Turqlaringga qaralaring!

Ular dumi yulingan, bo'ynidagi jishi ochilib qolgan kir-chir basharalarini ko'rib, uyalib ketishdi, darrov teskari qarashdi.

— Bu janjalingiz uchun ikkalangiz ham, sayohatga bormaysiz, — dedim ularga. — Biz to'qayzorga, qirg'ovulning uyiga borib, ko'rib kelgunimizcha ham- mayoqni tozalab, tartibga keltirib, xonadan chiqmay o'tirasiz.

— Hakka xola, kechiraqoling, meni ham uzoqlarga uchgim kelyapti, — yalindi Qorashaqshaq.

— Bog'chamizni yig'ishtirib qo'ysak boramizmi?— moitiradi Olachaqchaq.

— Yo'q, siz janjal qilib, hammaning oromini buzdingiz. Urishqoqlar o'z jazosini olishi kerak.

— Hakka xola, yo'g'-e. Bog'cha opa, biz ularga qarashvoramiz, keyin hammamiz birga borsak bo'- ladimi? — chug'urlashdi boshqa polaponlarim, — Olachaqchaq bizni yowoyi jiyda o'sgan joyga olib bormoqchiydi.

Men biroz qovog'imni so'ub turdim-da, keyin rozi bo'ldim:

— Bo'пти, faqat qorong'i tushmay qaytishimiz kerak.

Biz shundan so'ng to'qayzorga uchib ketdik.

... Endi Sizlaiga Yuwosh ismli musicha haqida so'z- lab beraman.

Bog'chamning tayyorlov guruhi a'zolariga pashsha, qo'ng'izlami qanday tutish, dala, bog'lardan beshik- tervatar, chigirtkalarni izlab topish, shamolga

qarshi uchish yo'llarini tushuntiraman. — Ba'zan yaltiroq narsalarni qayerdan axtarish kerakligini ham o'rgatib turaman. Lekin bekoiga shunday qilar ekanman. Sal bo'lmasa, Yuwoshdan ajralib qolay dedim.

Yuwosh — musichaning o'g'li. Do'mboqqina, yumshoqqina. Ko'p narsa bilan ishi yo'q. Ammo, unga oftobda «yalt-yalt» qilib nur sochadigan o'yinchoqlar bilan o'ynash juda yoqadi. Kechagi mashg'ulotda qushchalarimga sanashni o'rgatib turib, yana uxlab qolibman. Bir payt ko'zimni ochsam, oldingi partada o'tiradigan Yuwosh yo'q.

— Yuwosh qani? — so'radim jonajon o'rtog'i kaptarchadan.

— Yuwoshingiz menga, hu pastda, nimadir yaltirayapti, oyna bo'lsa kerak, olib kelib Hakka xolamga sovg'a qilaman, dedi. Bog'cha opadan so'rab biiga boramiz, bir o'zing ko'tarolmaysan desam, ko'nmadi. Keyin deraza tirqishidan uchib ketdi.

— «Uchib ketdi», deysanmi? U hali uchishni bilmasdi-ku. — Kaptarchaga jahl bilan baqirayotgandim, qulog'imga «Oyijon, yordam bering», degan ovo/. eshitildi. Derazadan tashqariga qaradim: Yuwosh pastga toshdek sho'ng'ib ketyapti! O'ldim, endi onasiga nima deyman. Qarasam, ona tovuq donlab yurgan ekan, pastga uchib borarkanman ovozim boricha shang'illadim:

— Chiporbeka, Yuwoshni ushlang!

Aqlsiz tovuq men tomonga angrayguncha, Yuwosh to'q etib suprindi ustiga «qo'ndi!».

— Bu nima qiliq, shumtaka, Chipor xolangni qo'rqitvording-ku. Tumshug'ingga bir tepaymi? — Chi- pordan sal narida u yoq-bu yoqqa qarab, poyloqchilik qilib turgan Dakang Xo'roz Yuwoshginamning yoniga yugurib borib, o'ng oyog'ini ko'tardi, biroq tepmadi.

— Voy, bo' akasi, musichamisan? Endi tuxumdan chiqibsan-u, terakning tepasida nima bor? — dedi unga achinib.

— Qani, bu yerda nimalar bo'lyapti? — Sardor ularga yaqinlashdi. Dakang, Chipor va jo'jalar Sar- dorga salom berib, o'zlarini chetga olishdi.

Sho'rlik Yuwosh gavdasini ko'tarolmay, sal-pal qimirlab qo'ya qoldi.

— Voy baqalog'-ey, nima qilib qo'yding? — Sardor Yuwoshni avaylab qo'lga oldi. — Hech qayering lat yemadimi? U Yuwoshning qanotlari ostini ko'tarib ko'rdi, oyoqchalarini siladi. — Hammayog'i butun. Faqat qo'rqib ketibdi. Hozir ozgina suv beramiz-u bog'chasiga eltamiz.

— Bog'chaga borgim kelmayapti, oyijonimni sog'indim. Uyimga ketaman, — dedi Yuwosh sal tetiklashib.

— Ha, ha. Uyiga borgani tuzuk. Onasiga o'zim tushuntiraman, — dedim Sardorga.

Sardor Yuwoshni ishkamlar orasidagi iniga qo'yib tushdi. Men ungacha bitta so'na pashsha tutib qo'ydim.

— Oying qaytgunicha yana bir xabar olaman, sen jimgina ovqatingni yeb o'tir, — dedim. Kuchga kir- ganingdan so'ng daryo bo'yiga, Laylak xolangni yoniga olib boraman. U yoqlarda yemish ko'p. Bir maza qilamiz.

— Birpas yonimda o'tiring, — dedi Yuwosh ko'zlarimga termilib.

— Ilojim yo'q, bolajonim. Tag'in o'rtoqlaring ham bog'chada bir baloni boshlab o'tirmasin. — Shunday deb qanotlarimni yozgandim, tepamda vijirlab Qar- qunoqning qizi paydo bo'ldi.

— Hakka momo, e yo'q, bog'cha opa, tezroq yuring. Qorashaqshaq juda ko'p hasharot tutib keldi. Bog'cha opamiz o'zlari bo'lib beradilar, deb hech birimizga bermayapti.

— Voy Qorashaqshag'i tushmagur-ey, voy o'zim- ning dastyorginam-ey. Mayli, Yuwoshjon, biz ketdik. Senga ham olib qo'yaman, — dedimu, ko'kka parvoz qildim...

... Sardoming aytishicha, Hakka xola haliyam o'sha Miizaterakda, o'sha «Polapon» bog'chasida bog'cha opa bo'lib ishlayotgan emish. Endi u Yuwoshning, Qora- shaqshaqning nabiralari tarbiyalayotganmish. Ishon- masangiz, «Mirzaterak» mahallasiga keling, o'z ko'- zingiz bilan ko'rasiz.

UCH OG'A-INI

(Qissa)

Bor ekanu yo'q ekan, shovullagan Chirchiq daryosining bo'yidagi Tuzel qishlog'ida uch aka-uka bor ekan. Mahalladagilar ularni uch og'a-ini botirlar,

deb atasharkan. Ular har tong dadalarining qo'lidan tutib, bog'chalariga yo'l olishar, ko'ringanga salom berishar, atrofga sinchkov razm solishar ekan. Aka- ukalar qishloqdagi boshqa tengdoshlaridan ajralib turisharkan. Aka-ukalar har qanday parranda-yu darranda bilan yaxshi tillasha olarkan.

Uch o'g'lonning, biri-biridan polvonlarning ismlari:

To'ng'ichi — Rustami doston, sohibi qiron;

O'rtanchasi — Farhod degan pahlavon, tog'ni qiladi talqon;

Kenjasi — Sardor, hamma ishda dongdor ekan.

Bu ta'rifni ularga oyijonlari bergan ekan.

Uch og'a-inilar hali quyosh uyg'onmasdan uyqu- dan turar ekanlar, shuning uchunmi ularni qo'sh- nilari «budilnik — jo'jaxo'rozlar», deb erkalatishar ekan.

Uch og'a-ini uyqudan uch xil ko'z ochisharkan:

— Oyijon, Asqar tog'i ko'rinyaptimi? — deb so'rarkan Rustam.

— «Salom, Quyosh» o'tib ketdimi? — shoshib qolarkan Farhod.

— Nonushtada choy bilan qovurilgan tuxum yeymizmi, qaynatilganinimi? — tamshanib so'rarkan Sardor.

Ular hovlilaridan o'tgan ariqning zilol suviga yuz- qo'llarini yuvgach, Quyosh boboga: «Assalomu alaykum, Quyosh bobo, biz yana bir kunga ka-a-a-tta bo'lib uyg'ondik», deya salomlasharkan.

Keyin xontaxta atrofida o'tiigan adasi bilan oyisiga salom berib, yoshlariga qarab ko'rpachalardan joy olisharkan.

Nonushta paytida ham ularning gaplari tugamas, savollar ketidan savollar yog'dirishaverarkan.

— Ko'p gapirmasdan choyingizni ichinglar, ishga kech qolaman, — derkan adalari bilagidagi soatiga qarab. Adalari soatni judayam yaxshi ko'rarkan. Uylarining har bir xonasida bittadan kiyikli, rubobli, kakkuli osma soatlari bor ekan. Biroq bolajonlar bog'chaga ketayotib ham dadalarini savolga tu- tishaverarkan:

— Ada, nega o'rik sap-sariq, olma qip-qizil bo'lib pishadi?

— Ada, Alpomish zo'rmi, Jeki Chanmi?

— Ada, Go'ro'g'li bobo Bryus Lidan qo'rqmay- di-a?!

Adalari uch og'a-inini bog'cha opalari qo'liga topshirarkan-da, ishga «qochib» qolarkan. Shundan so'ng bog'cha opalar savollar bo'ronida qolisharkan.

Buning ustiga uch og'a-ini ertakni juda yaxshi ko'risharkan. Ertak o'qiyverib bog'cha opalarining jag'lari og'rib qolarkan-u, biroq ertak tinglab, uch og'a-inining quloqlari charchamas ekan. Kerak paytda o'zlari ham ertak to'qib, o'rtoqlariga aytib berishaverar ekan.

Hamma bog'chalarda bir xil tartib bo'lgani uchun bog'chadagi sarguzashtlarni bir chetga surib qo'yib, bu showozlaming uylarida boshlaridan o'tgan voqealarga to'xtalsak. Nega desangiz, ularning uylari ajoyibxonaning o'zginasi ekan. Bu bolalarning uylarida kuchuklari Reks, mushuklari Mosh, o'rdaklari Oqtomoq, uning bir- biridan chiroyli polaponlari, buzoqlari Oqbosh, turfa gullar gurkirab o'sayotgan gulzorlari... va bosh- qa...lari...lari juda ko'p ekan.

Rustamjon ninachi-yu va kapalaklarni judayam yaxshi ko'radi. Ularning gulzorda gullar bilan o'ynab, bir-birlari bilan quvlab yurganini ko'rib, o'zida yo'q quvonib ketadi.

Gulzordagi gulxayri hamma gullardan erta ochiladi. Uning qip-qizil gulbarglari atrofida xol-xol ko'ylakli kapalakchalar ham, shosha-pisha bol to'playotgan xipchabel asalarilar ham, konchilarga o'xshab peshanasiga chiroq o'rnatib olgan ninachilar ham parvona bo'lishardi. Rustamjon har kech paqirchasida gulxayrining tagiga suv quyib, sug'orardi. Gulxayri yaproqlarini silkitib, Rustamjonning yuzlarini silab, rahmat bolakay, deb qo'yardi.

Rustamjon bu gal ham odatdagiday kechki payt gulxayrini suv bilan siylayotgandi, gulkosachada beparvogina sharbat emayotgan Tillaqo'ng'izchani ko'rib qoldi. Atrofga qorong'ulik cho'kayotgandi.

— Voy, bechora, kechikib qolibsanku. Endi uyingga qanday ketasan?

Sharpadan cho'chigan Qo'ng'izcha bezovta qimirladi.

— Ketmoqchi bo'layapsanmi? Bugun biznikida qolaqol. Tag'in yo'lda ochofat chumchuq tutib olmasin. Birpas kutib tur, men hozir chiqaman, — Rustamjon yugurib uyga kirib ketdi. Zum o'tmay, oyisining tilla uzugi turadigan qutichani ko'tarib chiqdi. — Mana tillaqo'ng'izchaga tilla uycha, u shunday deb qo'ng'izchani guldan olib, qutichaga soldi, keyin qo'shib qo'ydi, — qo'rqma, bu yer tinch, issiq. Ertalab oftob chiqishi bilan uchirib yuboraman... Xo'pmi, qo'ng'izvoy...

Rustam odatdagidan erta uyg'ondi. Qo'ng'izchadan xabar olgach tashqariga chiqdi. Quyosh endigina tog' tepasidan ko'tarilayotgan ekan. Oyisi hovliga suv separ, yengilgina esayotgan shabadada Gulxayri chiroyli silkinib, qo'shiq aytayotgan ekan. Rustamjon oyog'iga shippakchasini ildi-yu gulga yaqinlashdi. Qarasa, gulkosa atrofida kattakon Tillaqo'ng'iz vizillab yuribdi.

— Oyi, qo'ng'izchamning oyisi o'g'lini qidirib kelibdi, — sevinib ketdi Rustam. — Qo'ng'iz xola, o'g'lingizni izlayapsizmi, hozir olib chiqaman. Faqat, iltimos, uni urishmang. Qorong'ida qolib ketgani uchun men uni olib qolgandim. — Rustam qutichani olib chiqib, asta qopqog'ini ko'tardi.

Quyosh nurini sezgan Qo'ng'izcha birpas bezovta bo'ldi, so'ng "viz" etib uchib gulga qo'ndi. O'sha gulga uning ketidanoq katta Tillaqo'ng'iz yaqinlashdi, uzun oyoqlari bilan qo'ng'izchasini bir-ikki turtib qo'ydi. Qo'ng'izcha xursandlikdan qanotlarini keng yozdi-yu, oyisidan ham balandga uchdi. Keyin ona-bola Tillaqo'ng'izlar baravariga ortlariga qaytib, Rustamjonning boshida aylanishdi. So'ng bejirim qanotlarini quyoshda tovlantirib uchib ketishdi. Rustamjon ularning ortidan qo'l silkitib qoldi.

Bog'chadan qaytishayotganda chiroyli bir targ'il mushukcha Farhodga eigashib qoldi. Oyisi shuncha haydasa ham, u ayanchli miyovlaganicha Farhodning oyog'iga surkaldi.

— Oyijon, uyga olib ketaylik. Mosh mushugimizga o'g'il bo'ladi. Ikkovlashib sichqonlarni tutishadi, yo'q demang, jon oyijon, — yalindi Farhod.

— Do'mboqqina, sog'lom mushukcha ekan, adashib qolgan shekilli, mayli olib ketamiz, — rozi bo'ldi oyisi.

Uyga kelishgach, Farhod uni sekingina Moshning yoniga qo'ydi.

— Qara, Mosh, senga o'g'il olib keldim. Xafa qilmasdan biiga o'ynanglar, xo'pmi, — mushukchaga qarab big'illayotgan Moshning peshonasidan siladi Farhod.

Mosh mushukchaga biroz qarab turdi-da, to'satdan beliga tap-tap tushirdi. Mushukcha bo'lsa qochish o'rniga uning bo'yniga osilib, erkalandi. Nihoyat, Mosh ham murosaga keldi shekilli, uni yetaklab xontaxta tagiga kirib ketdi...

Farhod mushukchani Do'mboq deb atadi. Do'mboq juda ozoda, odobli edi. Kechqurun Farhodning yostig'i yonida uxlar, uning bir zumda xurillab uxlab qolishiga Farhod qotib-qotib kulardi.

Do'mboq uch og'a-ini bog'chaga ketishayotganda darvozadan kuzatib qolardi.

Bog'chadan qaytishayotganligini ham hammadan oldin sezib, darvoza tagidagi kichkina yoriqdan boshini chiqarib ularni kutib olardi.

Farhodning karavotchasida yotgan Do'mboqning qulog'iga bolalarning g'o'ng'ir-g'o'ng'ir ovozi eshitildi- yu otilib tashqariga chiqdi. Qarasa, darvoza berk. Demak, Farhodlar hali yetib kelmabdi. «Balki darvozani ochisholmayotgandir», — o'yladi Do'mboq va bir amallab darvoza tagidan kallasini chiqarib ularni ko'rmoqchi bo'ldi.

— Ma, pish-pish... — Do'mboq bu ovoz Farhodniki emasligini bilib, boshini tirqishdan tortib olmoqchi bo'ldi. Biroq kechikdi. Farhodlaming qo'shnisi Maqsud qo'lidagi kattakon tosh bilan boshiga tushirdi. Ku- tilmagan zaibadan Do'mboq sarosimaga tushib ichkariga qochish o'rniga tashqariga sudraldi. Maqsud bo'lsa hirlinglagancha yana tosh otdi...

Farhodlar yetib kelishganda Do'mboqning boshidan oqqan qon ko'zini ham yumib qo'ygandi.

— Ada, adajon, tezroq yuring, do'xtir chaqiring, Do'mboqning boshi yorilibdi, — deyishdi aka-ukalar yig'lamsirab.

Adasi mushukni ko'tarib uyga olib kirdi. Iliq suv bilan qon yuzlarini yuvib, yorilgan joyga yod surib, bog'ladi. Qayerdandir kelib qolgan Mosh «Nima gap?» deganday qarab turardi.

— Uyalmaisanmi, Mosh, nega Do'mboqning bir o'zini qoldirding. Qara, polvoningni boshini yorishib- di, — dedi Sardor Moshga baqirib.

— Va, shu ham polvon bo'ptimi, qiltiriq-ku. «Tom va Jeri»dagi mushukni aytsa bo'ladi polvon deb. Tomdan yiqilsa ham, g'isht bilan urishsa ham hech narsa qilmaydi. Bu nima, ovsar-ku, haydavor uni, — darvozadan yarim basharasini ko'rsatib tijjaydi Maqsud.

— Ahmoq, — deyishdi uch og'a-inilar, — kuching shu beozor mushukchaga yetdimi. Bo'ldi, sen bilan o'ynamaymiz, po'm, bizga boshqa gapirma, — bolalar uylariga kirib ketishdi.

Farhodning dadasi chiroyli kuchukcha olib kelib berdi. Sardor uni Chapa deb atadi. Farhod akasi Reks bo'la qolsin, dedi. Rustam o'zicha unga Sharik deb ot qo'yib oldi.

Ana shu Chapa-Reks-Sharik uch og'a-inilarni juda- juda yaxshi ko'rib qoldi. Kechgacha ularning yonidan ketmaydi. Farhod unga har xil o'yinchoqlarni, oyoq kiyimlarni tishlab tashishni o'rgatdi. Rustam uni Mosh bilan o'rtoq qilib qo'ydi. Mosh bilan Reks oftobda maza qilib isinib yotishadi, dumalashib o'ynashishadi. Biroq ba'zan negadir Reksning jahli chiqib, irillaganicha Moshni quvib qoladi. Mosh ham ko'z ochib yumguncha tomga chiqib oladi-yu, «qalaysan», deganday shiferga yonboshlab masxaraomuz miyovlab qo'yadi. Baribir birozdan keyin yana apoq-chapoq bo'lib olishadi.

Bir safar Farhod oyisi olib bergan yangi kras- sovkani kiyib olib, to'p tepish bilan ovora bo'lib, kuchukni unutdi. Mosh ham qo'shni tomlarda daydib yuribmi, ishqilib qorasini ko'rsatmay qo'ydi. Yotib- yotib zerikkan Reks nima qilishini bilmasdi. Keyin sekin darvozadan chiqdi-yu o'tloqda o'rtoqlari bilan baqirib- chaqirib to'p surayotgan Farhodning yoniga bordi. Dumini likillatib u yoq-bu yoqqa koptok bilan baravar yugurdi. Farhod e'tibor

bermadi. Alam qilgan Reks to'pni tishlab olib ketmoqchi bo'lgandi, tishi o'tmadi shekilli to'p dumalab ketdi.

— Tur yo'qol Reks, o'zi jahlim chiqib turibdi, — Farhod kuchugiga qarab kesak otdi.

O'ynoqlab turgan Reks birdan to'xtab qoldi, keyin quloqlarini osiltiigancha, sekin-sekin yurib darvozadan ichkariga kirib, ko'zdan yo'qoldi.

Qo'shni ko'cha bolalarini yirik hisobda yutgan Farhod bilan o'rtoqlari rosa xursand bo'lishdi. Farhod uyga kelib Reksning bo'ynini siladi. Qo'lidagi ko'ptokni oldiga tashladi:

— Ana endi Reksvoy, sen bilan futbol o'ynaymiz.

Biroq negadir Reks Farhodning erkalashlariga parvo qilmay uchasiga kirib ketdi...

...Ertalab Farhod o'rnidan turib tashqariga chiqdi- yu, ostonada dabdalasi chiqib, mung'ayib qolgan krassovkasiga ko'zi tushdi. Kecha rosa charchaganidan krassovkasini ichkariga kiritishni unutmagan ekan. Reks boplab krassovkadan o'chini olibdi. Astar-avrasini chiqarib tashlabdi.

— Reks, — baqirdi Farhod. Panadan egasiga qarab turgan kuchuk hech narsadan bexabarday dumini likillatib yetib keldi.

— Uyatsiz, krassovkani nima qilding. Qani bu yoqqa kel-chi, — Farhod yirtiq krassovkani oldida Reksning oldingi ikkita oyog'iga kiydirib qo'ydi. — 01 endi, buni o'zing kiy!

Reks oyog'idagilarni yechmoqchi bo'ldimi yoki o'ziga ham qiziq ko'rindimi, sakrab-sakrab yura boshladi. Uning bu holati shu qadar kulgili ediki, ichkaridan chiqqan oyisi ham, Rustam bilan Sardor ham, hattoki Mosh bilan Do'mboq ham qotib-qotib kulishdi.

Sardor juda konfetxo'r. Shokolad deysizmi, turli xil popuklar deysizmi, «kis-kis», «iris» deysizmi, hammasi jon-dili. «Agar oyijonim yo'q demasalar, o'n likopcha konfetni bir o'tirishda yeb qo'yardim», degani degan.

Afsuski, baxtga qarshi do'konlarda arzon qand- qurslar kamayib ketdi. Tijorat do'konlaridagi «Mars», «Snickers»ga o'xshagan chet el konfetlarini esa har doim olib berishavermaydi.

Shuning uchun Sardor tog'asi safarga ketayotganida, albatta shirinlik olib keling, deb tayinlab yubordi.

Tog'ajoni chiroyli qutichalardagi antiqa konfetlardan anchagina olib keldi. Biroq oyisi, buni mehmonlarga qo'yamiz, deb yashirib qo'ydi. Keyin allaqaysi dugonasi sovg'a qilgan obakidandondan bir siqim berdi.

Boyib qolgan Sardor, o'zidan orttirib Moshni ham siyladi. Mosh awaliga konfetining u yoq-bu yog'ini ag'darib ko'rdi, og'zini katta ochib, mayda tishlari orasiga oldi. Birpasdan keyin qo'rquvdan ko'zlari ola-kula bo'lib yugura boshladi.

— Oyi, tezroq keling, Mosh konfetga tiqilib qoldi, — oyisini chaqirdi qo'rqib ketgan Sardor. Biroq Mosh tutqich bermay divan tagiga kirib ketdi. Keyin go'yo birov quvlaganday u yerdan ham koptokdek otilib chiqib, hovlidagi olma daraxtiga tirmashdi.

— Voy tavba, bunga bir nima bo'ldimi, nima berding, qanaqa konfet ekan tiqiladigan? Hech zamonda mushukka ham qand beradimi? — rahmi kelib so'radi oyisi.

Bu paytda Mosh daraxt shoxida o'tirivolib zo'r berib og'zini ochishga urinar, biroq tishlari orasiga yopishib qolgan konfet bunga imkon bermasdi.

— Qo'yaver, bo'lar ish bo'ldi. Bu konfet o'lgurni shimish kerak. Mosh uni g'archchasiga tishlagan shekilli.

Endi to konfet o'zi erib, shimilib ketmaguncha og'zini ocholmaydi, — dedi shov-shuvga ichkaridan chiqib kelgan Sardorning buvisi.

Darhaqiqat, oradan ikki-uch soat o'tgach, Mosh yana miyovlaganча uya kirib keldi.

— Oyi, qarang, olib kelgan konfetingizni mushugimiz ham yeyolmadi-ya. Endi ovora bo'lib menga bunaqa konfet olib kelmang. Bundan buyon sirayam qand so'rab janjal qilmayman, — dedi Sardor Moshni erkalatar ekan.

Rustam, Sardor, Farhod narigi ko'chadagi bo'lalari G'olib, Rasullar bilan Damariqda maza qilib cho'milishdi. Keyin uyga boradigan yo'lni yaqin qilish uchun qo'shnining hovlisini kesib o'tishdi. Qo'shnilari uyda yo'q ekan. Yo'l bo'yidagi tovuqxonada salqinlab yotgan tovuqlar odam sharpasidan cho'chib, gur etib katak burchagiga borib olishdi. Bolalar tovuqlarni biroz tomosha qilishdi. Tovuuqlar orasidan bitta pakanagina, chiroyli jo'ja xo'roz ajralib chiqib, qanotlarini qoqdi, eshik tepasiga uchib chiqmoqchi bo'ldi.

— Qoyil, zo'r xo'rozcha ekan-a, — havasi keldi G'olibning.

— Yapon xo'roz bu. Qobilning dadasi har xil xo'rozlardan to'playapti. Qarang, anavi oyog'i uzun, katta xo'roz dakang, anavi oppoq, dumi taroqligi ruslarning xo'rozi, manavi jahli chiqib turgan qizil xo'roz jaydari, — tushuntirdi bilag'onlik bilan Farhod.

— Sho'rlik xo'rozchaning rosayam ko'chaga chiqqisi kelyapti, chiqarvoraman, kim bilib o'tiribdi, — qafasga yaqinlashdi Rasul.

— Eshikni ochsang, hamma tovuqlar chiqib ketadi, yaxshisi o'zini chiqaramiz...

— Farhod, yaponka siz tomonga o'tmabdimi? — hovlida yurgan Farhoddan so'radi Komil aka, — yaramas daydi, hech qafasga o'rganmadi-da.

— Boya molxonamizdagi somonlarni titib yuruvdi, keyin ko'rinmay qoldi, — dedi Farhod, lekin o'zi negadir g'alati bo'lib qoldi.

— It-pit yeb ketmagan bo'lsin-da, ishqilib, zo'rg'a qidirib topgandim bunaqa xilini.

— Yo'-o'-q, it-pit yemagan, — dedi Farhod ishonch bilan. Keyin yer ostidan akasiga qarab qo'ydi. Aka-ukalarning ma'noli qarashlaridan dadalari xavo- tirlandi.

— Farhod, Rustam qani buyoqqa kellaring-chi. To'g'risini ayting, boya G'olib bilan qo'shninikida nimaga g'imirlashayotgandilaring? Xo'roz qani?

— Biz bilmadik. Biz olganimiz yo'q. Katagida zerikib ketgan ekan, tashqariga chiqarvordik. O'zi-ku, G'olibga ergashib ketib qoldi, — dedi shosha-pisha Rustam.

— O'zi ketib qolganmish. Qani, g'izillab borib xo'rozni topib kelling-chi...

— Anuv, haligi, — g'udurlab qolishdi bolalar.

— G'udurlamasdan tezroq jo'nalaring, — qo'l- laridan ushlab, darvozadan chiqarib qo'ydi dadalari.

Aka-uka issiqda terlab-pishib G'oliblarning uyiga kirib borishdi. Ostonadan hatlashdi-yu "G'olib aka" lab yig'layverishdi.

Ichkaridan hovliqib chiqqan Bahor xola vahimaga tushib dedi:

— Nega yig'laysanlar, tinchlikmi? Nima gap, nima bo'ldi?

— G'olib akam...

— Voy-dod, qani G'olib, cho'kib ketdimi? Cho'- milishga borma degandim-a, hoy adasi?!

— Oyi, baqirmang, sho'ttaman, cho'kkanim yo'q, — ichkaridan ko'zini ishqalab chiqdi G'olib.

— Namuncha qiz bolaga o'xshab arrillaysanlar. Baqirmasdan o'zimni chaqirmaysanlarmi?

— Xo'rozni egasi, xo'rozni bering... — yig'idan to'xtadi bolalar.

G'olib tandir yoniga bordi-da, yerga to'nkarib qo'yilgan tog'orani ko'tardi. Xo'rozni oldi.

— Ma, ushla. Menga bunaqa xo'roz kerakmas.

Xo'roz qo'lga tekkan bolalar xayrlashmasdan ham tashqariga otilishdi. Farhod xo'rozni bag'riga bosganча hiqillab borayotgandi, ro'paralaridan kelayotgan kishi:

— O'ho', xo'rozing zo'r-ku, juda urishadigan ekan, menga sotasanmi? — deb qoldi.

— O'zimiz zo'rg'a o'g'irlab kelyapmiz-u sotmay- miz, — Farhod shunday deb qadamini tezlatdi.

— Sen yaxshi o'g'ri ekansan-u aytib o'g'irlyadi- gan, — xaxoladi yo'lovchi amaki. Ular xo'rozni ko'tarib uyga kirib kelishganda Komil aka bilan dadasi hovlida gaplashib o'tirishgan ekan.

— Barakalla, azamatlar. O'zi shu xo'rozim juda daydi chiqib qoldi-da. Nuqul o'rtoq axtarib ketib qoladi. Quloqsizning bir ta'zirini berib qo'yay, — Komil aka xo'rozini olib chiqib ketdi.

Bolalaming dadasi esa indamay uyga kirib ketdi.

— Ada, endi biz o'g'rimizmi? — sekin so'radi adalarining orqasidan ichkariga kirgan Farhod.

— Aybingizga vaqtida iqror bo'lib, xo'rozni topib kelganingiz uchun o'g'ri bo'lmay qoldinglar, — dedi dadasi jiddiy.

— Urre, aka, biz o'g'ri emas ekanmiz, xo'rozning o'zi daydi, — deganicha tashqariga otildi Farhod.

Rustam ertalab og'ilxonaga kirsam, targ'il yo'q. Yol- g'iz qolgan buzoqcha xafa bo'lib turibdi.

Oqboshvoy, nega xafasan? Oying ketib qolganigami? Hechqisi yo'q, o'zim senga barra o't olib kelaman. Awal tagingni tozalab olay, — Rustam buzoqchanning tagini supirishga tushdi. Shu payt Farhod kelib qoldi.

— Voy-bo' akavoy, namuncha tozalab supiryapsiz. Baribiram isqirtvoyingiz birpasda hammayoqni bulg'ab tashlaydi. Bu ipirsqi buzoq, tayyor o'tni ham to'kib- sochib yeydi.

— Sekin gapirsang-chi, Oqbosh tushunib qolsa, sendan xafa bo'ladi. Shundog'am oyisi ketib qolganiga yig'layapti, — dedi Rustam buzoqchanning ko'zidan oqayotgan yoshga ishora qilib. — Undan ko'ra, bog'dan pechak terib chiqib, sovg'a qil.

— Nega endi sovg'a qilarkanman? Nima, buzoqchangizni tug'ilgan kunimidi?

— Ha-da, bugun Oqboshning tug'ilganiga roppa-rosa to'rt oy bo'ldi. Endi uni ham yaylovga olib borsak bo'laveradi.

— Bo'пти, Oqboshning tug'ilgan kuniga men bir etak devpechak sovg'a qilaman, — Farhod qo'liga etak olib boqqa ketdi...

Rustam og'ilni tozalab, buzog'iga suv tutmoqchi bo'lib hovliga chiqdi. Qarasa... Yon qo'shnisi Muzaffar bir bog' beda, Furqat qovun-tarvuz po'chog'i solingan chelak, Jasur esa chog'roqqina tog'orada kunjara ko'tarib kelishyapti.

— Rustam aka, Farhod aytdi, bugun Oqboshning tug'ilgan kuni ekan. Oqboshingiz bizning buzoq- larimizning o'rtog'i. Mening Baqalog'im, Furqatning Yuwoshi, Jasurning Polvoni nomidan Oqboshvoyni tabriklagani chiqdik, — dedi Muzaffar dona-dona qilib.

Bolakaylar og'ilga kirib borishganda Oqboshning ko'zyoshlari to'xtagan, o'zi ko'zlarini katta ochib. kipriklarini piri-piratgancha ularga hayron qarab turardi.

Muzaffar qo'lidagi bedani oxurga tashladi. Qolgan sovg'alar eshik yonida qoldi. Bolalar chiqib keti- shayotganda Oqbosh «rahmat» deganday o'ynoqlab «mu», deb qo'ydi.

Uch og'a-inilaming dadasi shirkatning yillik hisobotini qilayotgani uchun ishdan juda kech, ular uxlab qolganda qaytayotgan edi.

Bu safar ham u ishni tugatib ketayotganda vaqt allamahal bo'lib qolgandi. Havo juda sovuq, qor bo'ralab urib turardi. Rahim aka kattakon ariqqa omonat tashlab qo'yilgan taxta ko'prikdan o'tar ekan, ko'zi oppoq qor ustida qolgan g'alati izlarga tushdi.

Qiziq, itning iziga o'xshamaydi, quyonniki ham emas, — o'yladi Rahim aka, atrofga sinchkov tikilarkan. To'satdan ko'zi keksa tol tagida qimirlayotgan «tosh»ga tushdi. Qiziqsinib toshga yaqinlashdi, kattagina toshbaqa ekan. Sovuqdan qotib qolibsanku, — Rahim aka biroz o'ylanib turdi-da, uni qo'liga oldi...

Eshikni Farhodning oyisi ochdi. Ichkaridan esa bolalarning shovqini eshitalardi...

— Bolalar uyg'oqmi? — quvonib ketdi Rahim aka.

— Tinchlikmi, namuncha xursandsiz, bo'ldimi, tugadimi yillik hisob-kitoblaringiz?

— Hisob-kitob ham tugay deb qoldi-yu... Qarang, bolalarga nima olib keldim, — Rahim aka boyadan buyon qo'ynida yashirib turgan toshbaqani chiqardi- da, palosga qo'ydi. Rahim akaning issiq qo'ynida kelgan toshbaqaga ancha jon kirib qolgan shekilli, yeiga oyog'i tegishi bilan kosasi orasidan boshini chiqarib, atrofga olazarak qarab chiqdi. Keyin bamaylixotir yuqoriga o'rimaladi.

— Tavba, qishda ham Toshbaqa bo'larkan-da, — achinib dedi Farhodning oyisi. — Qayerga joylaymiz buni?

Adalarining ovozi eshitib yugurib chiqqan bolalar salomlashishni ham unutib, Toshbaqa bilan ovora bo'lib ketishdi.

Farhod unga «Chaqqon» deb ot qo'yib oldi.

Toshbaqaga ham bu nom ma'qul keldi shekilli, bolalar «Chaqqon» deb chaqirishlari bilanoq ildam yo'rg'alab qoladi. Chaqqon oshxonada yashay boshladi. Farhod unga quruq xashak beradi, qoldiq nonlar bilan siylaydi. Toshbaqa Moshga ham yoqib qoldi. Chaqqon boshini kosasidan chiqarishi bilan miyovlab yoniga yugurib keladi. U yog'idan o'tadi, bu yog'idan o'tadi, biroq negadir tegishga jur'at etolmaydi.

Bir kuni Farhod shumlik qilib, Chaqqonni bu- vijonining xonasiga olib kirib, karavot ostiga yashirib qo'ydi. Shu kuni yarim kechada g'alati qichqiriqdan cho'chib uyg'ondi. Oyisi ham negadir yugurib chiqib ketdi.

Farhodning buvisi, uyim yaxshi ismaydi, deb kechqurunga karavoti yoniga elektr isitgich qo'yib qo'yardi. Yarim kechaga borib qizib ketgan isitgich, qip-qizarib chiroqqa o'xshab, tovlanardi. Bu shu'la Chaqqonni o'ziga chorlagan bo'lsa kerak. U bexosdan isitgichga tegib ketganmi yoki tok urganmi, g'alati ovoz bilan qichqirib yuboribdi. Tinchlikka o'rgangan Farhodning buvisi esa cho'chib, dodlabdi. Birpasda hammayoq ostin-ustun bo'lib ketdi...

Farhod uyqusiragancha Chaqqonga qaradi. Chaqqon kosasi ag'darilib, oyog'ini osmondan qilib yotardi.

— Hechqisi yo'q, bo'yni salgina kuyibdi. Hozir biz unga dori surib qo'yamiz, — dadasi Chaqqonni qo'lga oldi. Oyisi dori olib keldi... Chaqqon

tezda tuzalib ketdiyu, biroq buvisi qattiq qo'rqqan ekan shekilli, ancha paytgacha ko'rpa-to'shak qilib yotdi.

Chaqqon bahor kelib, kunlar iliguncha Farhodning yonida qoldi.

Uch og'a-inilaming kenjasi Sardor anchagina injiq bo'lib, sal narsaga xarxasha qilaverardi. Akalari ham hamisha uning ko'ngliga qarayvermasdi. Oxiri birdaniga qizishib ketib baqirvoradigan bo'ldi. Ular goh nonushta paytida, goh endigina kechki ovqatga o'tirishganda bir- birini turtib, janjallashib ketadigan bo'lib qolishdi. Oqibatda, ovqatlari sovib, choylari to'kilib joy-joyida qolib ketardi. Buvilari esa, bir kun janjal chiqqan joydan qirq kun baraka ketadi, deb ulardan xafa bo'lardi.

Bu hatto Reks bilan Moshni ham ranjitar edi. Ular nima qilib bo'lsa-da, og'a-inilarni inoqlash- tirishga, bema'ni qiliqni tashlatishga qaror qilishdi. Bir kuni bu reja amalga oshishi uchun qulay fursat kelib qoldi...

Hammalari hovlida, ishkom ostidagi so'rida choy ichib o'tirishardi.

Birdan shundoqqina paxsa devor ustida qo'nib turgan ikki musicha tap-tap qilib qanotlarini, dumlarini bir- biriga urishtirib cho'qilashib qolishdi. Keyin biri ikkinchisidan qochib par etib hovliga qo'ndi. Ikkinchisi u yerga ham quvlab tushdi-da, janjalini davom ettirdi. Halidan buyon, sal suril, u yoqqa men o'tiraman, nega mening joyimga o'tirib olding, deb joy talashib turgan uch og'a-ini ham janjalni to'xtatib ularga qarab qolishdi. Mosh ham xuddi shuni kutib turgan ekan. U hamon talashib, tepkilashayotgan musichalarni g'aflatda qoldirib pusib bordi. Keyin ularga shappa tashlanib, birining bo'ynidan g'arch tishlaganicha olib qochdi... Ana shunda ikkinchi musicha nima voqea bo'lganini tushunib qoldi. Biroq endi kech bo'lgan edi.

Oradan sal o'tgach lab-lunjini yalagancha Mosh paydo bo'ldi.

— Hu yaramas, ochofat! Nega bechora musichani yeding? — uni urmoqchi bo'ldi Sardor.

— Uni urma! Moshda gunoh yo'q. Ayb musi- chalarning o'zida. Agar ular bir-birlari bilan urish- maganlarida jahl ko'zlarini to'smagan, kelayotgan xatami darrov sezgan bo'lishardi, — dedi buvisi.

— Ko'rdingizmi, janjalkashlik, noahillik qanday yomon, — dedi oyisi, devorda qayoqqa borishni, nima qilishni bilmay qunishib turgan musichaga rahmi kelib.

Rustam oyisi bilan mehmondorchilikdan qay- tayotganda, qorong'i tushib qolgandi.

To'satdan Rustam oyisining qo'lidan chiqib, katta yo'lning o'rtasiga yugurib bordi.

— Voy o'lmasam, bu nima qilganing. Chetga chiq, mashina kelib qoladi. Rustam egilib yerdan bir narsa oldi-yu, chopqillab oyisi yoniga qaytdi.

— Mana, nima tutib oldim! — qo'lidagi tipra- tikanni ko'rsatdi u quvonib.

— Iye, tipratikanmi, katta yo'lda unga nima bor ekan. Kichkinaligini, bolasi shekilli.

— Kichkinamas, mana ko'ring, — Rustam uni yerga qo'ydi. Kirpicha bir-ikki qadam bosdi-yu, keyin qayoqqa borishni bilmay to'xtab qoldi.

— Oyi, Sardor qachondan buyon tipratikan boqmoqchi bo'lib yuribdi. Uyga olib borsak, rosa xursand bo'ladi.

— Hali onasini emsa kerak, bu mittivoy. Onasi qidirib qolmasin tag'in.

— Tipratikanlarning bolasi ko'p bo'ladi, buni yo'qolganini sezmaydi ham. Hozir qoldirib ketsak, mashina-pashina bosib ketadi.

— Yoqimtoyiligini qara. Hamma narsaniyam bolasi shirin bo'ladi-da.

Oyisining bu gapini rozilik deb bilgan Rustam, tipratikanni qo'lga oldi.

Yumshoqvoy men seni Sardor bilan tanishtirib qo'yaman. U juda yaxshi bola.

Rahim aka Yumshoqqa og'ilxonaning bir chekkasiga uycha qurib berdi. Sardor uycha yoniga kichkina tovoqchada sut qo'yib qo'ydi.

— Kechqurungacha tegma, uxlasin. Tipratikanlar kechasi ovga chiqishadi, — tayinladi dadasi ishga ketayotib.

— Yumshoqjon, sen maza qilib dam ol. Men O'tkir o'rtog'imning tipratikanini olib kelaman. Tanishib olasan. Uyam senga o'xshagan yoqimtoy. Faqat sendan sal katta, balki aka qilib olarsan, — Tipratikani bilan yana anchagina gaplashib turdi Sardor.

O'tkir Beg'amini olib kelganda Yumshoq hali boshini tikanlari orasiga olgancha uxlab yotardi. O'tkir Yumshoqni turtib ham uyg'otolmadi. Keyin tipratikanini tashlab, o'zi o't o'rishga ketdi. Qorong'i tushgach, ikkala kiipicha ham g'imirlab qoldi. Bolalar ataylab uycha eshigini ochiq qoldirishgandi. Oldinma-ketin uychadan chiqqan og'aynilar bir zum bir-birlariga qarab qolishdi. Yumshoq Beg'amni tumshug'i bilan asta turtdi. Beg'am o'ng oyoqchasini ko'tardi. Bu bilan ular kuch sinashdimi yoki salomlashdimi, harholda murosaga kelishdi. Beg'am to'g'ri tandirxonaga yo'l oldi, Yumshoq unga ergashdi. Beg'am tandir tagidagi g'isht parchasini tumshug'i bilan asta surdi, Yumshoqqa qaradi. Keyin ishtaha bilan nimanidir qisirlatib yeyishga tutindi. Xo'rak hidi dimog'iga yoqimli urilgan Yumshoq uning yoniga keldi. Nasibasini topdi shekilli, uyam chaynay boshladi.

— Voy, — birpasda bir nechta qo'ng'izni yeb qo'yishdi, — hovliqdi Farhod.

— E, siz bularni nima deyapsiz, O'tkirlani oshxonasida bittayam suvarak qolmagan! Hammasini Beg'am yeb qo'ygan. Shuniychun baqaloq-de, — bidirladi Sardor.

— Murodlarnikidagi polizdan sabzi olib, yelkasida ko'tarib ketgan tipratikanni ko'rganman. «G'uncha» jurnalida ignalariga olma qadab tashiyotgan tipratikaning surati bor. Lekin tipratikaning qo'ng'iz yeyishini eshitmagandim, bog'cha opamiz ham aytmaganlar, — dedi Rustam.

— Aytishgan, Dilorom opa aytganlar-ku, tipratikanlar qora qo'ng'iz, suvarakka o'xshagan hasharotlarni yeydi, deb. O'zing quloq solmagansan-da, — dedi Farhod.

— Hovlimizdagi qo'ng'izlarni yeb bo'lishsa-chi, aka, podvalga qo'yvoramiz. U yerda bunaqa qo'ng'izlar ko'p, — dedi Sardor.

— Tiptatikan-chi itdan qo'rqadi. Adamga aytib Reksni boylatib qo'yish kerak, — dedi Rustam.

— Ja-da, hammayog'i tikan bo'p yotibdi-yu, bir tikanini tiqib olsa, iting ham jinni bo'p qoladi, — ishonmadi Farhod.

— Ishonmaysizmi, O'tkirdan so'rang, bitta tip- ratikanni Olapar yotqizvolib, oyog'ini, qomini tishlab tashlagan. O'lib qolgan bechora, — qizishdi Sardor.

— To'g'ri, ketdik, adamga aytamiz, — og'a-inilar tipratikanlarni yolg'iz qoldirib uyga yugurishdi.

Yumshoq bilan Beg'am ovni davom ettirishdi...

Muattar opa sahar turib «mehmon»lardan xabar oldi. Ikkalasi bir-biriga suyangancha uxlab yotibdi. Keyin suv sepish uchun darvozani ochib, ko'chaga chiqdi. Ne ko'z bilan ko'rsinki, devor tagida kattakon ona tipratikan mung'ayib turardi.

Ochiq qolgan ayvon eshigidan uchib kiigan musicha deraza raxiga qo'ndi. Shu chog' ichkaridan vajohat bilan Mosh chiqib keldi. Musicha uni ko'r-di-yu, jon-poni chiqib ketdi. Keyin xuddi birov quvganday uy ichini bir-ikki aylandi. Biroq qo'rquvdanmi, hayajondanmi hozirgina kirgan eshigini topolmadi. Chiqib ketmoqchi bo'lib o'zini deraza oynasiga urdi, to'siqqa uchrab qulab tushdi. Mosh awaliga nima gapligini tushunmadi. Bunday qarasa, semizgina musicha deraza tagida yotibdi. Bir maza qilmoqchi bo'lib o'zini o'sha yoqqa otdi. Biroq mo'ljalni noto'g'ri oldi shekilli, boshi bilan romga urildi. Joni og'rib, «miyov»ladi. Shovqin-suronga ichka- rida televizor ko'rib o'tirgan Farhod yugurib chiqdi.

Sharpani sezgan musicha yana uchib borib o'zini derazaga urdi. Farhod darrov eshikning ikkinchi tabaqasini ochdi. Deraza tepasiga ilgak solingan ekan. Derazani ocholmadi.

— E, lapashang, namuncha hovliqasan. Ana eshikni lang ochib qo'ydim, bo'laqol, — musichaga gapirdi Farhod. — Moshdan qo'rqma, hozir haydavoraman.

Mosh Farhodni tushundi. Ochiq eshikdan yugurib chiqib ketdi. Musicha bo'lsa hamon o'zini behuda koyitardi. Oxiri charchab, deraza raxida to'xtab qoldi. Farhod yugurib borib ushlamoqchi bo'ldi. Faqat qo'lida uning dumigina qoldi, o'zi uchib ketdi.

— Farhod aka, qarang, dumi yo'q musicha, — qo'lidagi koptogi bilan ko'chadan yugurib kirgan Sardor akasini chaqirdi-da, devorda turgan musichani ko'rsatdi.

— Mana, dumi manda, — dedi Farhod qo'lidagi bir siqim patni ko'rsatib. Dumsiz musicha Farhodning ko'ziga juda kichkina, ojiz ko'rinib ketdi. O'zidan jahli chiqdi.

— Bechorani endi o'rtoqlari «dumi yo'q, kal,» deb masxara qiladi, — achindi Sardor.

Shu payt musichaning yoniga chiroyli dumlarini pirpiratib boshqa bir musicha kelib qo'ndi. Kelgan musicha «nima bo'ldi», deganday uning qulog'iga «gapirdi». Keyin tumshug'iga tumshug'ini qo'yib «ku- ku», deb qo'ydi. Dumsiz sal qaddini ko'tardi. Lekin kutilmaganda ular yonida tomoqlarida chiroyli sepkili bor uchinchi musicha paydo bo'ldi. Awal kelgan musicha bilan birga uchib ketishdi, dumsiz musicha esa mung'ayganча qolaverdi.

— Bechora, o'zing-da, shoshilding. Shundog'am qo'yvormoqchiydim. Meni kechir. Xohlasang duming chiqquncha biznikida qolaqol, kanareykaning qafasida joy bor, — taklif qildi Farhod.

Musicha munchoqday qora ko'zlarini undan ancha payt uzmay turdi.. taklifni o'yladi shekilli. Keyin indamasdan uchib ketdi.

Biroq u hovlida tez-tez paydo bo'lib qolar, hamon yolg'iz edi.

Farhod har gal uni ko'rganda darrov oldiga non ushoq, kurmak sepib qo'yardi. Endi musicha ham unga o'rganib qoldi. Farhod hovlida ko'rindi deguncha yetib keladigan bo'ldi. Lekin bir hafta bo'ldi, ko'rinmay qoldi.

Og'a-inilar esa uni kutishardi. Ko'cha-ko'yda, o'rtoqlarinikida ko'ringan musichaga tikilib qarashardi, bizning Dumsiz emasmikin, deb o'ylashardi-da.

Yakshanba kuni ertalab to'satdan havoda ikkita musicha paydo bo'ldi. Avval osmonda rosa o'yin ko'rsatishdi, keyin bir sho'ng'ib pastga — hovliga qo'nishdi.

— Aka, qarang o'zimizning musicha, — suyunib ketdi Sardor.

— Yo'g'-e, ikkalasiniyam dumi bor, chiroyliligini qara, — ishonmadi Farhod.

— O'sha , men taniyman, chap qanotida oq dog'i bor. Zo'r dum o'sib chiqibdi, judayam chiroyli-ya, — o'zinikini ma'qulladi Sardor.

Musicha ham «tanidinglarmi, men o'shaman», deganday bolalarning yonidan viqor bilan yo'rg'alab o'tdi. Keyin sal narida yotgan xasni tishlaganicha ko'kka parvoz qildi. Hamrohi unga eigashdi.

— Musichalaringiz yaqinda jo'ja ochadi, ana qarang, — molxona bo'g'otidagi oddiygina uychasida tuxum bosib yotgan musichaga ishora qildi Sardoming buvisi.

Rustam Moshni juda yaxshi ko'radi. Mosh ham uni ko'rди deguncha, yugurib yoniga keladi. Qip-qizil tilchasini chiqarib «arz»ini aytadi. Rustam uning miyovlash ohangidan nima demoqchiligini tushunadi. Bir gal ovqat bersa, bir gal suv tutadi, boshqa safar eshikni ochib uydан chiqarib yuboradi. Oyisiga bildirmay pishloq, kolbasa, tuxum bilan mehmon qiladi.

Biroq Mosh Rustamning oyisidan judayam qo'rqadi. Chunki tuzdonda qolgan go'shtni o'g'irlab, paqqos tushirayotganda, tovuqxonadagi tuxumni tinchitib, lab- lunjini ham artmay kerilib chiqib kelayotganda qo'lga tushib bekasidan ta'zirini yegan. Yaxshiyam Rustam bor, yalinib-yolvorib uyda olib qolgan. Ammo bugun o'sha Rustamning o'zi Moshni xafa qildi-ya...

Bog'chadan qaytishlari bilan Rustam uyga ham kirmay oshxonaga yugurdi. Qorni ochgandi-da. Qarasa xontaxta ustida bir kosa qaymoq turibdi.

— Oppoq, oppoq qaymoqjon, shirin-shakar qaymoqjon, seni rosa sog'ingandim-da, o'ziyam, — u kichkina barmog'ini kosaga tiqib olib yaladi, maza!

Rustam qaymoqni juda yaxshi ko'radi. Har doim oyisi uning o'ziga katta piyolada qaymoq berardi. Biroq hozir Targ'iloj buzoq kutyapti, sut yo'q. Oyisi o'r- toqlariga «sigirim dekretida», — deb hazillashadi. Rustam shoshib-pishib savatdagi issiq nondan sindirib oldi- da, qaymoqqa to'g'radi. Oyog'iga surkalgan Moshga ham ikki-uch bo'lak qaymoqli non tashladi. Qorni to'ygach, bunday qarasa, qaymoqni yeb bo'lay debdi.

— Ishimiz chatoq, Moshvoy, endi oyimga nima deymiz, — qo'rqib ketdi Rustam. Keyin jilmaydi, — bunday qilamiz, — u barmog'ini kosaga botirib oldi- da, Moshning lab-lunjiga, mo'yloviga surtdi...

— Rustamjon qayoqdasan, tezroq yechinaqol, choy ichib olasizlar, — chaqirdi oyisi.

Rustam Moshga «jim», deganday labi ustiga barmog'ini qo'ydi. Keyin yugurib uyga kirib ketdi.

Muattar opa Sardor bilan Farhodni qo'llarini yuvdirib, dasturxon atrofiga o'tqazdi. — Issiq non yopganman, qaymoq bilan yeysizlar.

— Oyi, menga kulcha ham yopdingizmi? — so'radi Sardor.

— Qaymoqni qattan oldiz, sigirimiz tug'magan- ku? — hayron bo'ldi Farhod.

— Ahmad tog'ang, jiyanlarim bir maza qilsin, deb tashlab ketdi.

— Biz ham sigirimiz tug'sa ularga qaymog'imizdan beramiza-a, oyi, — kulchaga qo'l cho'zdi Sardor.

Muattar opa kosa yuziga to'ntarig'liq likopchani oldi-yu, hayron bo'lib qoldi: — Iye, qaymoq qani?

Bolalar ham hayron bo'lib bo'sh kosaga qarashdi.

— Topdim, uni Mosh ichib qo'ygan, — dedi Farhod.

— Mana, rostdan ham, mo'ylovlarigacha qaymoq yuqi ochopatning, — deb Sardor xontaxta tagida bemalol uxlab yotgan Moshni sudrab chiqdi-da, oshxonaning ochiq eshigidan otib yubordi.

— Voy Mosh bo'lmay ketsin, qaymoqqa non to'g'rab yebdi-ya! — bosh chayqadi Muattar opa.

Nima gapligini tushunmagan Mosh otilib chiqarkan Rustamga urilib ketdi.

— Aka, Moshingiz o'g'ri ekan, qaymoqni ichib qo'yibdi, — chug'urlashdi Sardor bilan Farhod bara- variga.

— Ha, boya oshxonaga kiiganimda Mosh shu yerda yuruvdi, — dedi Rustam beparvogina.

Bu payt oshxona oldidagi o'rik daraxti shoxiga chiqib olgan mosh Rustamga qarab «uyatsiz» deganday g'alati miyovladi-da, bir sakrab oshxona tomiga o'tib ketdi. Shu ketganicha bir hafta qorasini ko'rsatmadi.

— Qurmag'ur mushuk qayoqqa ketib qolibdi, daydivoy. Omborni sichqon bosib ketibdi. Unning qopini teshib qo'yishmasin-da ishqilib, — dedi tushlik qilib o'tirishganda buvilari.

— Bilmadim-u, Mosh bizdan xafa, boya bog'chada yuiganini ko'rdim, chaqirsam kelmadi, — dedi oyilari sekin.

— Ajab bo'lsin, kirm unga o'g'irlik qilsin debdi, — dedi Sardor.

— Mosh juda farosatli mushuk. Anchadan buyon o'g'rilik qilmay qo'ygandi. Sichqon tutishga juda ustaydi, boyaqish, — dedi buvisi yana.

— Ayb ustida ushlab olib urganimda ham qochib ketmasdan, oyog'imga surkalib, yalingandi. Bu gal tuhmatga qolgani uchun arazladi, — Muattar opa shunday deb Rustamga qarab qo'ydi.

Ovqatdan so'ng Rustam hech kimga bildirmay bog' tomonga o'tdi. Mosh ariq chekkasida nimanidir poylar- di. Rustamga ko'zi tushishi bilan «nega kelding, ovga xalaqit berma», deganday yunglarini xurpaytirib, o'r- nidan turdi. Ko'zi yonib, vig'illadi.

— Mosh, jon Mosh, ma, pish-pish, — Rustam qo'lidagi kichkina go'sht parchasini uning oldiga tashladi. — Meni kechir. Oyimga to'g'risini aytdim. Yuraqol endi uyga. — Bellarini bukib, vajohat bilan turgan mushuk birdan yuwosh tortib qoldi. Rustamga bir qarab qo'ydi, biroq go'shtga tegmadi. Ariqdan sakradi, qo'shni hovliga o'tib ketdi...

Endi kechki ovqatga o'tirishgandi hamki, oshxona eshigi qitirlab ochildi-da, Mosh mo'raladi. Ostonada to'xtab, hammaga bir-bir mo'ralab chiqdi. «Miyov», deb salomlashdi.

— Rustamjon, ana mushuging keldi, — dedi oyisi qo'lidagi kosani xontaxta ustiga qo'yarkan.

— Mosh, ma, pish-pish kelaver, — baravariga chaqirishdi bolalar.

Bundan dadillangan Mosh bir sakrab karavotga chiqdi. To'g'ri borib Rustamning tizzasiga o'tirdi.

Rahim aka kartoshka jo'yaklariga suv tarayotgandi. Ariqda suv bo'tana bo'lib oqardi. Yengilgina shabada esayotgani uchun Sardor bilan Farhod o'zlari yasagan "Beshqamish" varraklarini tepalikdan turib uchirishar, Rustam esa egatlarga qo'yish uchun adasiga suv qog'oz tashishayotgandi. Shu payt uchinchi egatdagi suv to's- to'polon, shalop-shulup qilib, ariqchadan oqish o'rniga egatga urib ketdi.

— Ada, suv toshib ketyapti, — chaqirdi Rustam nima gapligini tushunib yetmayoq.

Rahim aka qo'lidagi ketmoni bilan yugurib keldi, keyin ketmonni tashlab yuborib, egatga engashdi.

— Sardor, Farhod, qaranglar nima tutdim, — dedi Rahim aka azbaroyi loyga belanganidan nimaligini aniqlash qiyin bo'lgan baliqni ko'rsatib.

— Voy baliq-ku, ada, qarang, yana bittasi yoningizda, — baqirib yubordi Rustam.

Baliq desa o'zini tomdan tashlaydigan Sardor hech qayoqqa qaramasdan, shaloplatib loy kechgancha paykal oralab yugurgilab ketdi. — Ada, mana bu sazanni qarang, ariqqa ko'ndalang turib qobti, suvni toshir- voribdi, jinnivoy, — dedi u og'zini kappa-kappa ochib, yutoqib nafas olayotgan kattagina baliqni bag'riga bosib kelarkan.

— Jonivorlar, tunov kuni seining jatiga qolishgan bo'lsa kerak-da, bu atrofda yo'q edi bunaqangi baliq- lar,— dedi Rahim aka Sardorning balig'ini qo'lga olib.

— Uyga olib boringlar, kechqurun qovurib bera- man, — Rahim aka shunday deb, suv urib ketgan joylarni to'g'rilashga tutindi.

— Kartoshkangiz baliq soptimi, Sardortoy, — hazillashdi Komil aka, baliq qo'ltiqlab olgan bolalar- ga. — Bittasini tashlab ket, yo'l haqiga.

— Ho, men uni hozir toza suvda yuvaman. Keyin uyiga olib borib qo'yamiz, — dedi Sardor baliqni qattiqroq bag'riga bosib, uning basharasigacha loy bo'lib ketgandi.

— Iye, hali uyiniyam bilasanmi? — qiziqdi Komil aka.

— Bilaman, uncha uzoqmas, — dedi Sardor.

— Ja-de, uyiga boigunicha o'li-i-i-b qoladi. Daryoda bunaqa baliqlar to'lib yotibdi. Undan ko'ra, adamga etamiz, pishirib beradilar, — jahl bilan dedi Rustam.

Shu payt to'r ko'targan Komil aka hovliqib dala tarafga o'tib ketdi. Sardor haq ekan. Suv ko'payib ketib, baliq urchitiladigan hovuzni ham yuvib ketibdi. Komil aka bilan Rahim aka o'sha ariqdan naq bir qop baliq tutishdi.

Sardor xarxasha qilavergach, mayda baliqlarni ajratib olib, hovlilardagi beton hovuzchaga qo'yib yuborishdi. Bolalaiga ermak topildi. Bog'chadan kelishlari bilan pashsha, chivin, chuvalchaglarni tutib kehb hovuzchaga tashlashadi. Baliqlar ham bolalarni tanib qolishgan. Ular hovuz chetida paydo bo'lishlari bilan suv yuziga chiqishadi. Bolalar tashlagan xo'raklarni talashib-tortishib yeyishadi, keyin bolalarga o'yin ham ko'rsatishadi. Baliqlar kattaroq bo'lishgach, ularning yarmisini bog'chalariga olib ketishmoqchi. Chunki, bog'chada ham kattagina hovuz bor, bekorga bo'm- bo'sh yotibdi.

— Oyijon, jon oyijon, menga ham quyon olib bering, — har gal O'tkirning quyonlarini o'ynatib kelgach xarxasha qiladi Sardor.

— Qo'ysang-chi, awal uydagi jonivorlaringni eplavol. Kim qaraydi ularga. Hammamiz ertalabdan kechgacha ko'chada yursak, — rozi bo'lmasdi oyisi.

— Oyijon, adajon, xo'p deya qolinglar. Eshitdiz- ku, kecha moldo'xtir ham Yumshoq bilan Chaqqonni soppa-sog', yaxshi qarabsizlar, deb maqtab ketdi. Quyonlarni ham boqaveramiz. Men o't o'ra olaman.

Tog'amning polizida qizil sabzilarning maydasi shundoq qolib ketibdi. G'olib akamga aytsam, beradilar, — ukasining yonini oldi Rustam.

Nihoyat adalari ularga ikkita quyoncha olib berdi. Yumshoqqa qo'shni qilib ulaiga ikki xonali uycha qurishdi. Birinchi xonasida ovqatlanishadi, ikkinchi xonada esa uxlashadi, — dedi adasi Sardorning hayron bo'la-yotganini sezib.

Quyunchalar juda chiroyli. Ikkalovi ikki xil. Ularning biri oppoq, ko'zlar qip-qizil. Ikkinchisi kulrang, ko'zi ham ko'kish. Sardor ularga Alomat va Salomat deb ot qo'ydi. Bolalar har kuni bog'chadan qaytgach, galma- galdan quyonlarni tashqarida o'tlatishadi. Kechki sayr ayniqsa, Alomatga yoqadi. Uychasidan chiqishi bilan xuddi itga o'xshab osmonga qarab nafas oladi, keyin uzun quloqlarini dikkaytiradi-da, bir nima qidiringanday boshini ko'tarmay yer hidlab ketaveradi. So'ng to'satdan to'xtaydi, o'ziga ma'qul maysani kurtillatib chaynaydi, ora-chora Salomatga qarab ham qo'yadi. Salomat bunday paytlarda Sardor bilan o'ynaydi. Uning oyoqlari orqasidan g'izillab u yoqqa o'tadi, g'izillab bu yoqqa o'tadi, ikki oyoqda turib uzoq-uzoqlarga qarab ham qo'yadi. Maysalar ustiga ag'anab-ag'anab oladi. Sardor tutqazgan sabzini oldingi qo'llari bilan ushlab karsillatib shunday g'ajiydiki, Sardorning og'zidan so'laklari oqib ketadi.

— Alomat, ho'v Alomat, qani bu yoqqa kel-chi. Bir Salomat bilan kurash tushgin, ko'ray. Kim zo'r ekan? — ancha uzoqlashib qolgan oq quyonchani chaqirdi Sardor.

Alomat darrov to'xtab orqasiga, Sardorga qaradi. Lekin joyidan jilmadi.

— Hoy, lokator, nima, gapga tushunmaysanmi, tezroq kel. Agar o'zim borsam kaltak yeysan, — jahli chiqdi Sardorning.

Alomatning o'jarligidan Salomat xijolat tortdi. Keyin «qo'yaver o'sha quloqsizni», deganday Sardorning qo'llarini, yuzini yalab-yulqadi.

— Bor-e, hammayog'imni shilta qilib tashlading,- shalpanquloq. Akang meni xafa qildi, endi o'zidan ko'rsin, — u yugurib borib Alomatning bo'ynidan qisib ushladi-da, qafasiga qamab keldi. Birdan Salomat xomush tortib qoldi, o'tlamay ham qo'ydi. Sardor zerikdi. Salomatni uychasiga olib kirdi, Alomat ichkari xonada ekan. Sardor uning ilgagini soldi. Keyin Salomatga ikkita sabzi tashladi.

— Aytganimni qilganingda, sen ham sabzi yegan bo'larding, — dedi Sardor ko'zini mo'ltillatib, labini qimtib turgan Alomatga musht do'laytirib...

Sardor uyg'ondi-yu, yuzini ham yuvmasdan qu- yonchalari yoniga bordi. U tag'in Alomatga bir narsa bo'lsa akalirimdan baloga qolaman, deb qo'rqardi. Uycha yoniga borib qarasa, Alomat turgan xonaning eshikchasi ochiq. Quyunchalar yonma-yon o'tirvolib «nonushta» qilishyapti.

— Voy shalpanqulog'-ey, akangga rahming kepti- da, eshikni qanaqa qilib ochding? — hayron bo'ldi Sardor.

Salomat bo'lsa «endi, bu biz-da», deganday bir irg'ishlab Sardorning yoniga keldi, keyin yugurib borib akasiga surkaldi.

Sardorlarning hovlisi etagidagi yangi imoratning egalari hali ko'chib kelishmagan. Lekin tomorqalariga ekib qo'ygan mevali daraxtlari allaqachon hosilga kirgan. Egasi yo'qligi uchunmi deyarli har bir daraxtga qushlar in qurib olgan. Quyosh chiqmasdanoq qushlarning chag'ir-chug'uri boshlanadi. Ayniqsa, hovliga kira- verishdagi kattakon mirzaterakdan boshpana topgan Zag'izg'on juda mahmadona. Kimning uyida nima bo'layotgani-yu, qayerdan tuzukroq narsa o'marish mumkinligi haqida ma'lumot to'plab, so'ragan-so'ramaganga shang'illagani-shang'illagan.

Muattar opa endigina soqqan sutini suzayotgan edi, Zag'izg'onoy shang'illaganicha hovlini uch aylanib o'tdi.

— Og'zingga yog'. To'ylar bo'lsin, — deb qo'ydi Muattar opa uning ketidan.

— Bugun sutni pishirmayman, yuz olsun. Mehmon keladi shekilli, — dedi Sardorning piyolachasiga ko'pirib turgan yangi sutdan quyayotib.

— Kim keladi oyi? — sevinib so'radi Sardor. Chunki u anchadan buyon Shahzodalarnikida turgan buvisini juda sog'ingandi. Shuning uchun u mehmon buvisi, Shahzod, Valisher bo'lishini juda-juda xohlardi.

Sutni sopol tovoqlarga quyib, savatga joy lagan Muattar opa uni ilgakka ilarkan, beparvo javob qaytardi:

— Bilmadim.

— Unda mehmon kelishini qayerdan bildiz?

— Zag'izg'on aytdi, — jilmaydi oyisi.

— U qayerdan bilibdi, gapiga tushunasizmi?

— Tushunaman. U hech qachon yolg'on gapir- maydi. Ishonmasang, qarab tur, ko'rasan.

— Bo'пти.

Chindan ham kechki payt buvisi bilan Shahzod kirib kelsa bo'ladimi.

— Buvijon, kelishlaringizni bizga Zag'izg'on aytdi. U qayerdan bilganiykin-a? — shosha-pisha so'radi Sardor, buvisi bilan achom-achom qilgach.

— Zag'izg'onmi? Balo qush-da, bilmagan narsasi yo'q. Biroq o'g'riligi yomon-da, — dedi buvisi Sardorga cho'ntagidan yong'oq olib berarkan. So'ng qo'shib qo'ydi: — Mana shu yong'oqni ham hakka ekkam. Po'chog'i juda qattiq.

— Voy, u o'g'rimi? — baravariga so'rashdi bolalar buvilariga yaqinroq surilishib.

— Shunaqa odati bor, ko'ziga ko'ringan kerak- nokerak narsani uyasiga tashiydi. Qarg'ish urgan-da.

— Qarg'ish qattiq uradimi, buvijon? — so'raydi Farhod.

— Urganda-ki... Olqish olgan odam qanchalik ko'karsa, qaig'ish olgan odam shunchalik azobga qoladi. Aytishlaricha, Zag'izg'on Turon malikasining suyumli kanizagi bo'lgan ekan. Kanizak nihoyatda go'zal, odobli, xushxulq bo'lganidan Malika unga juda ishonarkan. U kanizakka

saroydagi hamma xonalar — yemakxona, oshxona, xosxona, mehmonxona, hatto xazina- xonaning ham kalitini berib qo'ygan ekan. Kanizak juda halol, hech narsaga beruxsat qo'l tekizmasakan. Biroq yaramas shayton uni yo'ldan uribdi. Malikaning xosxonasida tuigan xushbo'y iroqisovunlardan bittasini olib, asta qo'yniga solibdi. Malika buni sezmabdimi indamabdi. Ertasi kuni unga Hindistondan keltirilgan ananas yoqib qolibdi... Xazinaxonadagi qora qutichada saqlanadigan tilla to'g'nog'ich ko'zini qamashtiribdi...

Kanizak narsalarni o'g'irlashga o'g'irlar ekanu kun- uzukun saroyda bo'lgani uchun ulardan foydalana olmas ekan. Faqat kechqurun yotish oldidan bir zum qo'lga olib, xursand bo'lib qo'yarkan. Keyin-keyin kanizakning xulqi ham o'zgaribdi. Sal qattiqroq chiqqan tovushdan cho'chib ketadigan, yurganda ham ko'zi olma-kesak teradigan bo'lib qolibdi.

Bundan Malika tashvishga tushibdi. Uning ketidan poylay boshlabdi. Bir kuni qarasa, kanizak jondan aziz ko'rgan qizchasining bilagiga taqib qo'ygan marvarid shodalaridan birini yechib olayotgan emish. Malikaning dili og'ribdi. — Azizaxon, o'zimdan so'rasang, senga ham keltirtirib berardim. Nahotki norasidaning buyumiga ko'z olaytirsang. Sendan buni kutmagandim. Bergan non-tuzimga rozi emasman. Seni Haqqa soldim. Iloyo biring-ikki boimasin, ko'zing mol- dunyoga to'ymasin. Sirayam odam soniga kirmagin-a,— deb yuziga fотиha tortibdi.

Bilasizlarmi, shunda nima ro'y beripti. Kanizak turgan joyida kichrayib-kichrayib qushchaga aylanib qolibdi. Qo'lidagi marvarid shodasi tushib, oyoqlariga o'ralibdi. U marvariddan qutulmoqchi bo'lib hakkalab-hakkalab yuribdi. Qo'rqib ketganidan qo'llari o'rnida paydo bo'lgan qanotlarini silkitib uchib ketibdi. Saroy hovlisidagi chinorga qo'nibdi. Gapirmoqchi bo'lib- di-yu, og'zidan faqat «haq-haqqa» degan tovush chiqibdi.

— Ha, endi sen odam emas, ola hakkasan, — debdi Malika ham achinib, ham nafratlanib. So'ng qizchasini bag'riga bosibdi-yu, saroy ichkarisiga kirib ketibdi.

Qizchanning bilagidagi marvarid shodalaridan yana bin yerga tushib qolibdi. Chinorda turib buni ko'ribdi. U yoq-bu yoqqa olazarak qarab olgach, yerga tushib, marvaridni tumshug'iga ilibdi-da, allaqayoqqa uchib ketibdi. Shundan buyon u narsa o'g'irlab, izg'ib yurarkan, — deya hikoyasini tugatibdi buvijonlari.

Bolalarning shunday chiroyli qushchaga ham rahmlari kelibdi, ham xafa bo'lishibdi.

— Buvijon, qachon bo'lsayam Zag'izg'on o'z holiga qaytadimi? — so'radi Farhod.

— Qachon yomon odatini tashlasa, — jilmaydi buvisi. — Lekin shaytonning gapiga kirgan odam hech qachon yaxshi bo'lmaydi. Haliyam tuppa-tuzuk o'g'ri- ku. Ammo aqli hamon o'sha, insonlik chog'laridagidek o'tkir. Oллоh insof bersa ajabmas, noumid shayton, bolam, — qo'shib qo'ydi buvisi nabirasining javdirab tuigan ko'zlariga qararkan.

Ertasi kuni Farhod bilan Sardor terakka chiqib, Zag'izg'onning uyasini tekshirishdi. U yerda ikki donagina qush tuxumi turardi.

— Oyi, Zag'izg'on yaqinda odamga aylansa kerak,— dedi Sardor oyisi ishdan kelishi bilan. — Inida faqat o'zining tuxumlari turibdi. O'g'rilikni tashlaganga o'xshaydi.

— Hammayog'i saranjom-sarishta, bolalari odobli xonadonning farishtasi, bo'ladi, — deydilar Far- hodning buvijonisi.

— Buvijon, farishta qanaqa bo'ladi? — so'raydi Farhod.

— Farishtami, farishta yuzlari oyday, ko'zlari yulduzday, qaddi-basti niholday, oppoq ko'ylakli qiz suratida bo'ladi. U ozoda, ahil, mehnatsevar bolalarni yaxshi ko'radi.

Uch og'a-inilar uyimiz farishtali bo'lsin, deb bir- birlari bilan urishmay, aldamay, odobli bola bo'lib yurishdi.

Lekin kecha nima bo'ldi-yu Farhod dasturxon yoniga yalangbosh, maykachan kelib o'tirdi. O'ziga uzatilgan choyni to'kib yubordi. O'tirganlar bezovtalanishdi.

— Bugun uyimizdan farishtalar ko'tarilibdimi deyman, — dedilar buvijoni afsus bilan.

Shunda hamma Farhodga qarab qoldi.

— Farhod, nega ko'ylaksiz, do'ppisiz kelding, yuzingni yuvdingmi o'zi? — so'radi Rustam.

— Shuning uchun ham choying to'kilibdi-da. Buning ustiga hech kimga salom ham bermading, — dedi Sardor.

— Boya sezgandim-a, oramizdan kimdir sirpanib chiqib ketgandek bo'luvdi, — dedi oyisi.

— Yo'q-yo'q, farishta ketmasin, men hozir, — Farhod yuguigilab ichkariga kirib ketdi. Bir zumda o'ziga qarab, chiroyli bo'lib chiqdi. — Assalomu alaykum, oyijon, buvijon, akajon. Yaxshi yotib turdinglarmi?

— Vaalaykum assalom, katta yigit bo'lgin. Qani mening yonimga o't-chi, — yonidan joy ko'rsatdi buvisi.

Farhod oyisi uzatgan choyni qo'rqibgina olib, oldiga qo'ydi. Keyin asta buvisidan so'radi: — endi farishta qaytib keladimi?

— Bo'lmasam-chi! U hozir sen bilan yonma- yon kirib keldi-yov. Qara, o'zing ham ust-boshingni tuzatib, farishtadek bo'lib qolibsana, bolajonim.

Uch og'a-ini bir-birlariga jilmayib qo'yishdi. * * *

— Qadrli bolajonlar, karnay-surnay ovozini eshityapsizmi? U kishilarni to'yga — uch og'a-ini botirlarning sunnat to'yiga chorlayapti. Bugun ularning adalari yurtga osh berib, o'g'illarining katta yigit bo'lib qolganligini bildirib, o'zining dastlabki otalik vazifasini ado etmoqchi ekan. Ertalabdanoq bu hovlida to'y harakati boshlanib ketdi. Kattakon qo'chqor so'yilib, seigo'sht palov damlandi. Uch og'a-ini botirlar esa kimxob to'n, Marg'ilon nusxa do'ppilarini kiyib, yasanib-tusanib to'ybola bo'lib olishdi. Karnay-surnay, childirma jaranglab «bolamas» bo'ldi.

Buvijonlari chiroyli toychoqning beliga duxoba yopqich to'shab, toychoqning yuganlariga, yopqichlari girdiga dastro'molchalar-u, turfa tumorlarni tikib, tog'a-xola, amma-amakilari to'ybolalarga atagan

sarpo-surug'larini olib, childirma-nog'ora chaldirib hovliga kirib kelishdi. Gij-badabang to'y bo'lib toychoq ustidan ham, uch og'a-inilarning boshlaridan ham sochqilar sochildi, isiriqlar tutatildi. Uch og'a-inilarning o'rtoqlari ularga havas bilan tikilishdi. Negaki «qo'llari halol- langan» og'a-inilar endi katta bola bo'lishlarini, katta- katta kishilar ham ularga hurmat va ishonch bilan qarashlarini tengdoshlari bilishar ekan-da.

Nihoyat uch og'a-ini uchun ataylab qoplangan yetti qavat duxoba-atlas ko'rpalar to'shalib, uch og'a-inilar yotqizildi. Oyijonlari esa boshiga oppoq ro'mol tashlab, qo'lini bir kosa unga tiqqancha Oллоhdan farzandlarining yo'llari oq, dardlari yo'q bo'lishini tiladi.

Usta bolalarning «qo'lini halollab» chiqib ketdi, hamma qarindosh-urug'lar ularni tabriklab, qo'llariga suyunchilar berishdi.

Adalari esa Farhodning boshini silab, ana o'g'lim, endi sen Van Damdan ham kuchli bo'lding, dedi.

Aziz bolajonlar, ruxsat bersangiz, qissamni shu yerda tugatsam. Negaki, uch og'a-ini botirlar qattiq hayajondan so'ng miriqib uyquga ketishdi.

Erta-indin oyoqqa turib chopqillab ketishsa, kim biladi, yana qanday hangomalarni boshidan kechirisharkin. Ana o'shanda, nasib etsa, sizlar bilan yana uchrashamiz.